

**UNIVERSITATEA „NICOLAE TITULESCU”
BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT**

**TEMA:
Transmisiunea patrimoniului succesoral în
reglementarea națională și europeană**

Rezumat

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Liviu STĂNCIULESCU

Doctorand:

GHERGHINA (VASILE) Ana-Maria

BUCUREȘTI

2015

CUPRINS

Introducere

Partea I Dreptul de opțiune succesorală

Titlul I Considerații generale privind dreptul de opțiune succesorală

Capitolul I. Noțiune, reglementare, caracterele juridice și subiecții dreptului de opțiune succesorală

Capitolul al II-lea Condițiile de validitate ale actului de opțiune succesorală

Titlul al II-lea Temenul de opțiune succesorală (noțiune, natură, început, efecte)

Titlul al III-lea Acceptarea și renunțarea la moștenire

Capitolul I. Acceptarea moștenirii

Capitolul al II-lea. Renunțarea la moștenire

Partea a II-a Transmisiunea activului și pasivului succesoral

Titlul I. Obiectul transmisiunii

Capitolul I. Transmisiunea – noțiune, caractere

Capitolul II. Alte componente ce formează obiectul transmisiunii

Titlul al II-lea Transmisiunea activului

Capitolul I. Cuprinsul activului succesoral

Capitolul al II-lea. Noțiunea și principiile transmisiunii activului succesoral

Capitolul al III-lea. Stabilirea activului din masa succesorală

Capitolul IV. Activul succesoral în raport cu reducțiunea liberalităților excesive

Capitolul V. Transmisiunea drepturilor succesorale a subiectului activ

Capitolul VI. Felurile transmiterii activului succesoral

Capitolul VII.. Rolul executorului testamentar în transmisiunea activului succesoral

Capitolul VIII. Inventarul bunurilor

Capitolul IX. Dreptul succesoral special al soțului supraviețuitor asupra activului succesoral

Capitolul al X-lea. Activul succesoral în cazul moștenirii vacante

Titlul al III-lea Transmisiunea pasivului

Capitolul I. Cuprinsul pasivului succesoral

Capitolul al II-lea. Noțiune și principii ale pasivului succesoral

Capitolul al III-lea. Stabilirea pasivului din masa succesorală

Capitolul al IV-lea. Răspunderea moștenitorilor și persoanele obligate la plata pasivului succesoral

Capitolul al V-lea. Creditori personali ai moștenitorilor

Capitolul al VI-lea. Dreptul de regres împotriva moștenitorului

Capitolul al VII-lea. Confuziunea între patrimoniul succesibilului și cel al lui *de cuius*

Capitolul al VIII-lea. Pasivul succesoral în raport de alte instituții și ramuri de drept

Capitolul al IX-lea. Influența renunțării la succesiune asupra obligației la plata pasivului succesoral

Capitolul X. Intrarea în stăpânirea moștenirii vacante și răspunderea pentru pasiv Capitolul al XI-lea. Lichidarea pasivului

Capitolul al XII-lea. Raportul datoriilor

Capitolul al XIII-lea. Falimentul persoanei fizice – un avantaj sau un dezavantaj pentru moștenitori?

Partea a III-a Petiția de ereditate

Titlul I. Noțiunea, caracterele juridice și deosebiri față de alte acțiuni

Capitolul I. Noțiune, caractere juridice și părțile în cadrul acțiunii petiției de ereditate

Capitolul al II-lea. Deosebiri față de alte acțiuni

Capitolul al III-lea. Calitatea de moștenitor

Capitolul al IV-lea. Alte acte juridice cu caracter doveditor

Capitolul al V-lea. Certificatul european de moștenitor

Titlul al II-lea. Efectele petiției de ereditate

Capitolul I. Efecte între adevăratul moștenitor și moștenitorul aparent

Partea a IV-a Sezina

Titlul I Noțiune, reglementare, moștenitori sezinari

Capitolul I. Introducere, istoric și fundament

Capitolul al II-lea. Noțiune și caractere juridice

Capitolul al III-lea. Moștenitorii sezinari

Capitolul al IV-lea. Efectele sezinei

Titlul al II-lea Dobândirea sezinei (de către moștenitori nesezinari, legatari)

Capitolul I. Transmiterea patrimoniului defunctului în posesia moștenitorilor legali nesezinari

Titlul al III-lea. Legatul și predarea legatelor

Capitolul I. Legatul

Capitolul al II-lea. Predarea legatelor

Concluzii finale și propuneri de *lege ferenda*

Bibliografie

ASPECTE GENERALE REFERITOARE LA STUDIUL DE CERCETARE REALIZAT

I. Actualitatea temei cercetate

Lucrarea *Transmisiunea patrimoniului succesoral în reglementarea națională și europeană* aduce în actualitate transmisiunea patrimoniului succesoral la nivel național, dar și aspecte de drept european.

În cadru demersului nostru științific am urmărit să punem într-o lumină mai clară tema aleasă prin expunerea elementelor de drept în materia succesiunilor atât la nivel național, cât și european.

În cadrul cercetării, am avut în vedere diverse opinii exprimate în literatura de specialitate cu privire la dreptul de opțiune succesorală, transmisiunea activului și pasivului moștenirii, petiția de ereditate și aspecte privind dobândirea posesiunii moștenirii.

II. Scopul și obiectivele tezei

Obiectivul lucrării este studiul aprofundat al transmisiunii moștenirii, analizând, comparativ, ideile și concluziile doctrinei și ale practici judecătorești, bazate pe vechiul Cod civil, cu reglementarea noului Cod civil. Soluțiile, ideile și concluziile trase vor putea fi confruntate cu practica vieții juridice, ajutând în modernizarea reglementărilor din domeniu, aducând acolo unde am simțit necesar anumite influențe în „renovarea” acestora.

Am urmărit să subliniem că transmisiunea moștenirii este pe cât de abstractă, pe atât de interesantă, apelând la studiul doctrinei de specialitate, atât la nivel național cât și internațional.

Prin conținutul său, teza de doctorat reprezintă un studiu aprofundat al transmisiunii moștenirii. Studiul contribuie la formarea și adoptarea în doctrină și în practică a uneia sau a alteia dintre opiniile formulate în literatura de specialitate.

Principala regulă ar trebui să asigure că, succesiunea este reglementată de o lege previzibilă cu care are legăturile cele mai strânse. În scopul evitării fragmentării, atunci când masa succesorală este compusă din bunuri situate pe teritoriile mai multor state, dar și din motive de securitate juridică această lege ar trebui să reglementeze succesiunea în ansamblul său, respectiv toate bunurile care intră în componența patrimoniului succesoral, indiferent că sunt

bunuri mobile sau imobile, și indiferent dacă sunt situate într-un stat membru al U. E. sau într-un stat din afara Uniunii.

Acest demers științific și legislativ ar avea menirea de a simplifica procedurile de stabilire a moștenirii și de a evita disputele care ar putea să apară între succesori în situația în care o persoană decedată lasă un testament, iar în procesul formalităților sunt implicate sisteme juridice care aparțin mai multor state membre. Noile prevederi legale ar putea conduce la evitarea unor procese îndelungi și costisitoare, precum și la reducerea birocrăției pentru moștenitori.

III. Baza metodologico-teoretică a studiului de cercetare

În cadrul demersului științific realizat am utilizat *metoda istorică* care ne-a ajutat să investighez fenomenul supus cercetării din perspectiva și evoluția sa istorică de-a lungul diferitelor etape sociale. În general, indiferent de domeniul dreptului, aceasta urmează firul evoluției sociale, ieșind în evidență prin nivelul dezvoltării culturale a unei societăți. Pentru o bună cunoaștere a sistemelor de drept este impiedios necesar ca juristului să-i fie cunoscute concluziile istoricului, apelând la istorie, dreptul poate să-și afle condițiile ce-i pot descifra reglementările. Astfel, plecând de la aceste idei metoda istorică ne-a ajutat să analizăm esența, forma și funcțiile fenomenului cercetat prin raportare la prezent.

Am folosit și *metoda logică*, o metodă deductivă ce pleacă de la premisa că nu se poate dovedi nimic decât pornind de la principiile anterioare. Metoda logică este de largă utilitate în orice act de gândire științifică, iar în drept reprezintă o totalitate de procedee și operațiuni metodice specifice prin care se crează posibilitatea surprinderii structuri și dinamicii raporturilor necesare între diferite componente ale sistemului juridic al unei societăți. Această metodă ne-a ajutat să analizăm fenomenul juridic din perspectivă logică, astfel încât să confere coerență și sistematizare întregului demers științific, înlăturând contradicțiile ori noțiunile insuficient clarificate. Astfel, am stabilit ca punct de incipit al cercetării noastre, abordări conceptual generale și problemele care sunt conexe acestora.

Cu ajutorul *metodei comparative*, ce presupune compararea unor elemente identice sau divergente în cadrul unor fenomene cercetate, am realizat o comparație a sistemelor din diferite state relatând despre fiecare trăsături specifice. Compararea am utilizat-o pe tot parcursul

cercetării, în toate etapele și la toate nivelurile acesteia. Această metodă ne-a ajutat să identificăm elementele comparabile în materie succesorală la nivel național și european, din legislația națională și cea europeană, din modul în care este abordată problematica succesorală la nivel național și la nivel european.

Prin utilizarea *metodei sistemice*, respectiv folosirea unui demers sistemic (care este o modalitate de cercetare specială, unitar în sine) am urmărit descrierea, bazată pe observații empirice, a însușirilor, particularităților, legăturilor obiectului cercetat. De exemplu, datorită dificultăților legate de transmiterea patrimoniului persoanei defuncte, legiuitorul a instituit ca această procedură (a dezbaterii succesiunii) să fie realizată sub îndrumarea unui notar public care, prin pregătirea și experiența sa, poate face față problemelor legate de dreptul de moștenire.

În abordarea *metodei sociologice* am verificat modul prin care societatea influențează dreptul și modul prin care societatea este condusă de influența dreptului. Cu alte cuvinte ne-am folosit de metoda sociologică pentru a procura informații în legătură cu măsura în care legea succesiunilor este respectată și în ce proporție această lege își găsește suport din partea cetățenilor. Prin această metodă am vrut să identific domeniul cunoașterii legii succesiunii de către cetățeni. Problemele în materia succesiunii, în special dintre moștenitori nu pot fi soluționate direct de către aceștia datorită impedimentelor juridice și practice ce se pot întâlni în practică. Astfel, este necesar pentru elucidarea situațiilor juridice ivite asupra patrimoniului defunctului apelând la autoritatea notarială sau cea judiciară, având ca scop fructificarea de către moștenitori a drepturilor provenite din succesiune.

În finalul studiului am recurs și la o oarecare *analiză predictivă* privind evoluția fenomenului cercetat, ce s-a concretizat într-o serie de propuneri de lege ferenda menite să îmbunătățească cadrul normativ existent.

Totuși, metoda de cercetare utilizată preponderent este analiza documentară și a avut la bază culegerea de informații deja existente despre un concept sau fenomen și despre urmările acestora.

Proiectul se dorește a fi unul pozitivist, din care, însă, nu vor lipsi abordările interpretative și critice, elaborate exclusiv cu scopul de a explica diferite concepte cu privire la succesiuni, patrimoniu, analiza jurisprudenței în materie succesorală, precum și prezentarea modului în care reglementările europene și internaționale sunt transpuse în legislația națională.

EXPUNEREA CONȚINUTULUI LUCRĂRII

Lucrarea este structurată în 4 părți, fiecare parte fiind împărțită în titluri, capitole, secțiuni și paragrafe. Astfel:

Prima parte a lucrării poartă denumirea „Dreptul de opțiune succesorală” și este împărțită în trei titluri.

Primul titlu este intitulat „Considerații generale privind dreptul de opțiune succesorală” și este împărțit în două capitole.

Capitolul I este intitulat „Noțiune, reglementare, caracterele juridice și subiecții dreptului de opțiune succesorală”. Codul civil în vigoare nu consacră o definiție legală a dreptului de opțiune succesorală, ci se limitează în cuprinsul Titlului IV, Capitolul I să statueze că nimeni nu poate fi obligat să accepte o moștenire ce i se cuvine.

Dreptul de opțiune succesorală este reprezentat de posibilitatea moștenitorului de a-și manifesta voința în sensul de a accepta moștenirea sau de a renunța la ea; este esențial însă pentru realizarea acestui drept ca titularul de opțiune succesorală să dețină calitatea de succesibil. Așadar, pentru a exista dreptul de opțiune succesorală, o persoană trebuie să îndeplinească condițiile pentru a putea moșteni și în consecință pentru a-și putea exercita dreptul de opțiune succesorală.

Opțiunea succesorală este un act juridic unilateral, un act juridic voluntar, un act juridic irevocabil, indivizibil, și nu poate fi afectat de termen sau condiție.

Caracterul declarativ de drepturi al actului de opțiune succesorală rezultă din cuprinsul art. 1114 alin. (1) C. civ. care stabilește că, efectul acceptării este acela că, prin acceptare se consolidează transmisiunea moștenirii realizată de plin drept la data deschiderii moștenirii, fără a se ține seama dacă acceptarea succesiunii a fost exprimată în mod direct sau dacă s-a consolidat ca urmare a revocării renunțării.

În principiu, dreptul de opțiune succesorală aparține tuturor moștenitorilor cu vocație generală la moștenire, indiferent dacă în mod concret moștenitorul are sau nu vocație.

Sunt îndreptățite să exercite dreptul de opțiune succesorală toate persoanele care îndeplinesc următoarele condiții în mod cumulativ: au capacitate succesorală; au chemare la moștenire în baza legii sau a testamentului indiferent că vocația lor este universală, cu titlu universal sau cu titlu particular; nu sunt nedemne.

Rezumativ au drept de opțiune succesorală: moștenitorii legali; moștenitorii testamentari și creditorii personali ai defunctului.

Potrivit art. 963 C.civ., „moștenirea se cuvine, în ordinea și după regulile stabilite în prezentul titlu, soțului supraviețuitor și rudelor defunctului, și anume descendenților, ascendenților și colateralilor acestuia, după caz”.

Codul civil atribuie dreptul de opțiune succesorală și legatarilor, indiferent dacă aceștia sunt universali, cu titlu universal sau cu titlu particular.

Potrivit art. 1114 alin. (1) C.civ., acceptarea consolidează transmisiunea moștenirii realizată deplin drept la data decesului. Totuși, această transmisiune are un caracter provizoriu și se consolidează numai după exercitarea dreptului de opțiune succesorală. Așadar, dreptul de opțiune succesorală, deși se exercită după deschiderea moștenirii, nu produce efecte de la data exercitării, ci retroactiv de la data decesului autorului moștenirii.

În literatura de specialitate, s-a prevăzut că „pentru a opera retransmiterea, este necesar ca moștenitul lui *de cuius* să fie în viață la data deschiderii moștenirii, dar să fi murit mai înainte de a fi expirat termenul de exercitare a dreptului de opțiune (de 1 an) și de a fi optat cu privire la moștenirea în discuție”.

Capitolul al II-lea poartă denumirea „Condițiile de validitate ale actului de opțiune succesorală”. Potrivit art. 957 alin. (1) C.civ., prin capacitatea de a moșteni se înțelege că o persoană poate moșteni dacă există la momentul deschiderii moștenirii. Iar, conform alin. (2), dacă, în cazul morții mai multor persoane, nu se poate stabili că una a supraviețuit alteia, acestea nu au capacitatea de a se moșteni una pe alta.

Actul de opțiune succesorală fiind considerat un act de dispoziție și nu de administrare, pentru exercitarea lui este necesar ca persoana să aibă capacitatea de exercițiu deplină.

Persoanele care au capacitatea succesorală și care își pot exercita dreptul de opțiune succesorală sunt: persoanele fizice aflate în viață la data deschiderii succesiunii; copilul conceput și care s-a născut viu, nu neapărat viabil; persoana fizică dispărută; persoana juridică.

Nu au capacitate succesorală și deci, nu își pot exercita dreptul de opțiune succesorală: persoanele fizice care nu sunt născute sau concepute la data deschiderii moștenirii; persoanele fizice decedate înainte de data deschiderii succesiunii; persoane fizice decedate în același timp cu autorul moștenirii; persoanele juridice care nu sunt înființate în mod valabil, cu excepția

fundațiilor testamentare; persoanele juridice care au încetat să aibă ființă la data deschiderii moștenirii.

Potrivit dispozițiilor art. 1204 C.civ., consimțământul părților trebuie să fie serios, liber exprimat și în cunoștință de cauză. Prin urmare, și consimțământul succesibilului pe care și-l exercită în cadrul dreptului de opțiune succesorală trebuie să fie liber exprimat și neviciat de vicii de consimțământ.

Potrivit art. 1125 alin. (2) C.civ., ca orice alt act juridic și actul de opțiune succesorală trebuie să aibă un obiect determinat și licit. Potrivit legii sunt considerate ilicite actele prin care se acceptă succesiunea sau se renunță la ea înainte de deschiderea acesteia.

Conform art. 1236 alin. (1) C.civ. cauza actului de opțiune succesorală trebuie să existe și să fie licită și morală.

Art. 1108 alin. (2) C.civ. prevede că, acceptarea expresă a succesiunii se poate realiza fie prin înscris autentic, fie prin înscris sub semnătură privată. Prin urmare, forma solemnă a actului de acceptare a succesiunii nu este de esența acesteia, ci numai de natura ei. În privința declarației de neacceptare însă, aceasta reprezintă un act autentic notarial, putând fi realizat de orice notar public sau de către misiunile diplomatice ori oficiile consulare ale României.

Titlul al II-lea al primei părți poartă denumirea de „Temenul de opțiune succesorală (noțiune, natură, început, efecte)”. Termenul de opțiune succesorală reprezintă *intervalul de timp acordat de lege moștenitorilor pentru a se decide în cunoștință de cauză cu privire la actul juridic de opțiune.*

Codul civil în vigoare nu face precizări cu privire la natura juridică a termenului de un an, dar din discuțiile care au avut loc cu ocazia adoptării textului în forma actuală rezultă că, este vorba de un termen de decădere, principalul argument fiind acela că este vorba despre un drept de opțiune care fiind un drept potestativ, nu privește un drept material la acțiune care s-ar pierde prin neexercitarea lui în termenul prevăzut de lege, așa cum se întâmplă în cazul prescripției extinctive.

Conform art. 1103 C.civ., termenul de opțiune curge de la data deschiderii moștenirii, adică de la data morții celui care lasă moștenirea.

Termenul de opțiune este unic pentru toți moștenitorii, indiferent din ce categorie fac parte: moștenitori legali sau legatari, dar și pentru moștenitorii subsecvenți (dintr-o clasă sau de

un grad mai îndepărtat sau în cazul legatarului desemnat în situația în care primul gratificat nu ar putea sau nu ar accepta să primească legatul).

După ce cauza de suspendare a încetat, termenul își reia cursul, socotindu-se pentru împlinirea termenului și timpul scurs înainte de suspendare (art. 2534 alin. (1) C.civ.). Prescripția nu se va împlini mai înainte de expirarea unui termen de 6 luni de la data când suspendarea a încetat, cu excepția prescripțiilor de 6 luni sau mai scurte, care nu se vor împlini decât după expirarea unui termen de o lună de la încetarea suspendării (art. 2534 alin. (2) C.civ.).

În concluzie, suspendarea prescripției dreptului de opțiune succesorală se realizează de la data când, cauza de suspendarea a încetat, termenul de opțiune reluându-se (socotindu-se pentru împlinirea termenului și timpul scurs înainte de suspendare). Însă termenul de opțiune nu se va împlini mai devreme de expirarea unui termen de 6 luni de la data când suspendarea a încetat. Cu alte cuvinte, succesibilul va avea la dispoziție un nou termen de 6 luni pentru a-și exprima dreptul de opțiune succesorală.

Repunerea termenului de opțiune succesorală se face de către instanța judecătorească potrivit dispozițiilor art. 2522 alin. (1) C. civ., numai în situația în care se constată că, moștenitorul, din motive temeinice, nu și-a putut exercita dreptul de opțiune succesorală în termenul prevăzut de lege.

Atunci când succesibilul nu și-a exercitat dreptul de opțiune, în intervalul de timp de un an acordat de legiuitor prin art. 1103 C.civ., face ca acesta să fie considerat *străin de moștenire*.

Titlul al III-lea al primei părți poartă denumirea de „Acceptarea și renunțarea la moștenire” și este împărțit pe două capitole.

Capitolul I se intitulează „Acceptarea moștenirii”. Acceptarea succesiunii este un act juridic, prin care moștenitorul chemat la succesiunea autorului său acceptă numai dacă vrea, calitatea de moștenitor. Această calitate trebuie să existe încă de la data deschiderii succesiunii, consolidându-se astfel transmisiunea succesorală ce a avut loc în acest moment prin decesul autorului său; în acest fel succesibilul dobândește drepturi succesoriale (activul succesiunii) în același timp cu obligația de a plăti datoriile succesoriale (pasivul succesiunii).

Potrivit art. 1108 alin. (2) C.civ., *acceptarea este expresă când succesibilul își însușește explicit titlul sau calitatea de moștenitor printr-un înscris autentic sau sub semnătură privată*.

Acceptarea moștenirii se poate face și prin reprezentare, nu doar personal. În funcție de situație, moștenirea poate fi acceptată de succesibil prin reprezentantul său legal sau prin

mandatar, însă numai prin împuternicire scrisă. Mandatarul trebuie să accepte în scris și în termenul legal de opțiune.

Acceptarea moștenirii se poate face și tacit; astfel, potrivit art. 1108 alin. (3) C. civ. acceptarea este tacită când succesibilul face un act sau fapt pe care nu ar putea să îl facă decât în calitatea sa de moștenitor.

În concluzie, ca în orice situație de acceptare a moștenirii, și actele de acceptare tacită trebuie realizate în termenul de un an al dreptului de opțiune succesorală.

Potrivit art. 1119 alin. (1) din C.civ., succesibilul care cu rea-credință a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul succesoral sau a ascuns o donație supusă raportului ori reducățiunii este considerat că a acceptat moștenirea, chiar dacă anterior renunțase la ea. El nu va avea însă niciun drept cu privire la bunurile sustrate sau ascunse și, după caz, va fi obligat să raporteze ori să reducă donația ascunsă fără a participa la distribuirea bunului donat. În această situație moștenitorul este obligat să plătească datoriile și sarcinile moștenirii proporțional cu cota sa din moștenire, inclusiv cu propriile sale bunuri.

Așadar, în urma acceptării, indiferent de felul ei (voluntară expresă, voluntară tacită, sau forțată), are loc consolidarea titlului de moștenitor al celui ce acceptă moștenirea.

Efectele generale produse în urma acceptării moștenirii, respectiv consolidarea titlului de moștenitor, separația patrimoniilor și afectarea bunurilor intrate în patrimoniul succesoral supuse subrogației, în vederea acoperirii sarcinilor și datoriilor, se produc atât în cazul acceptării voluntare cât și în cazul acceptării forțate.

Însă, potrivit art. 1119 C.civ., în urma acceptării forțate a moșteniri se produc unele efecte specifice acestei acceptări: decăderea din dreptul de opțiune succesorală și acceptarea moștenirii; decăderea din drepturile succesoriale asupra bunurilor sustrate sau ascunse; suportarea pasivului succesoral.

Capitolul al II-lea poartă denumirea de „Renunțarea la moștenire”. Renunțarea la succesiune reprezintă un act juridic cu caracter unilateral, expres, solemn și indivizibil prin care un moștenitor, indiferent de rațiunea care îl motivează declară, în mod categoric în fața notarului public, că nu-și însușește titlul de moștenitor și că nu înțelege să se folosească de drepturile pe care vocația sa succesorală i-o conferă asupra moștenirii.

Declarația de renunțare la succesiune se face prin act autentic la orice notar public, fiind un act solemn, iar nerespectarea formei cerute de lege atrage nulitatea absolută a actului.

Ca urmare a renunțării cel care a renunțat nu își însușește titlul de moștenitor și nu se poate folosi de drepturile succesoriale pe care vocația sa legală, indiferent dacă este moștenitor rezervatar sau nu, i-ar conferi-o asupra moștenirii.

Principalul efect al renunțării este dat de art. 1121 alin. (1) C.civ. în sensul că, succesibilul care renunță este considerat că nu a fost niciodată moștenitor. Renunțarea operează cu efect retroactiv, el fiind considerat străin de acea moștenire.

Prin dispozițiile art. 1122 din C.civ., legiuitorul dă posibilitatea creditorilor succesibilului să revoce pe calea acțiunii pauliene renunțarea debitorului lor dacă aceasta este frauduloasă. Astfel, potrivit legii, creditorii succesibilului care au renunțat la moștenire în fraudă lor pot cere instanței revocarea renunțării în ceea ce îi privește, însă numai în termen de 3 luni de la data la care au cunoscut renunțarea. Admiterea acțiunii în revocare produce efectele acceptării moștenirii de către succesibilul debitor numai în privința creditorului reclamant și numai în limitele creanței acestuia.

Principalul efect al admiterii acțiunii pauliene este inopozabilitatea renunțării față de creditorul reclamant, și va determina ineficiența renunțării în limitele necesare pentru acoperirea creanței creditorului. Acțiunea pauliană introdusă de un creditor nu produce efecte față de alți creditori decât în măsura în care au intervenit în proces și au cerut și ei revocarea renunțării.

Renunțarea la moștenire, ca de altfel și acceptarea moștenirii, reprezintă un act juridic irevocabil, însă potrivit art. 1123 C.civ., legiuitorul a prevăzut condițiile în care renunțarea la moștenire poate fi retractată (revocată). Aceste condiții sunt:

- dacă termenul de opțiune succesorală nu s-a împlinit;
- dacă succesiunea nu a fost acceptată de alți moștenitori cu vocație la moștenire;
- dacă retractarea renunțării a fost realizată în formă expresă.

Astfel, principalul efect al retractării renunțării este faptul că succesibilul devine moștenitor acceptant. Succesibilul devine moștenitor acceptant de la data deschiderii succesiunii.

Partea a II-a poartă denumirea „Transmisiunea activului și pasivului succesoral” și este împărțită în trei titluri.

Titlul I este intitulat „Obiectul transmisiunii” și este împărțit în două capitole.

Capitolul I este denumit „Transmisiunea – noțiune, caractere” și cuprinde trei secțiuni. Obiectul transmisiunii succesoriale îl formează patrimoniul ce a aparținut defunctului. Astfel, fiind vorba de transmisiunea unui patrimoniu se poate face o comparație cu transferul

dreptului de proprietate ce are ca efect transmisiunea imediată a proprietății în urma acordului de voință dintre părți.

Indiferent de felul moștenirii, transmisiunea succesorală se realizează de plin drept la data deschiderii succesiunii, astfel încât patrimoniul succesoral să nu rămână niciun moment fără titular. Prin urmare, transmisiunea moștenirii se face fără a se realiza vreo manifestare de voință din partea moștenitorilor, dar nu are ca și consecință obligativitatea acceptării ei. Astfel, potrivit dispozițiilor art. 1106 C. civ., transmisiunea moștenirii se realizează fără a fi necesară manifestarea de voință din partea moștenitorilor, însă nu înseamnă că acceptarea moștenirii este și obligatorie pentru ei.

Caracterele juridice ale transmisiunii sunt:

Caracterul „mortis causa” - transmisiunea moștenirii are loc la încetarea din viață a unei persoane fizice și ca efect al morții, fie o moarte constatată fizic, fie declarată prin hotărâre judecătorească.

Caracterul universal - patrimoniul sau fracțiunea din patrimoniu ce formează obiectul transmisiunii sunt privite în ansamblu ca o universalitate și nu ca bunuri privite în individualitatea lor

Caracterul unitar - deoarece patrimoniul lui *de cuius* este privit unitar.

Caracterul indivizibil - moștenirea neputând fi acceptată în parte, ea trebuie să fie acceptată de moștenitorii cu vocație fie integral, fie să se renunțe la ea

Capitolul II poartă denumirea „Alte componente ce formează obiectul transmisiunii”.

Codul civil nu cuprinde în cadrul dispozițiilor sale precizări cu privire la noțiunea de mobilier și obiecte de uz casnic, lăsând astfel posibilitatea doctrinei și jurisprudenței să stabilească conținutul concret al acestor noțiuni. Prin „obiecte de uz casnic” se poate observa că, legiuitorul a dorit să încadreze în această categorie bunuri care prin natura și folosința lor sunt destinate să servească în cadrul menajului casnic.

În categoria bunurilor și obiectelor de uz casnic intră bunurile utilizate pentru mobilarea locuinței soților, bunurile care prin natura și afectațiunea lor au fost destinate folosirii în gospodăria casnică ținându-se seama de condițiile și nivelul de trai al ambilor soți.

Nu intră în categoria mobilierului și a obiectelor de uz casnic următoarele bunuri:

a. bunurile care prin natura lor nu pot fi folosite în cadrul gospodăriei casnice propriu-zise precum: imobilele, autoturismul, sau alte vehicule, pianu, etc.;

b. bunurile destinate exercitării profesiei sau meseriei defunctului, nici atunci când soți au avut aceeași profesie sau meserie;

c. bunurile cărora, deși prin natura sau destinația lor ar putea fi folosite în gospodărie, totuși nu li s-a dat această afectare, întrucât au fost dobândite în alt scop, spre exemplu în scop de investiții;

d. bunurile de uz personal ale soților;

e. bunurile de lux cum ar fi bijuteriile, operele de artă, obiectele rare de valori mai mari;

f. bunurile aparținând gospodăriei țărănești (animale de lucru sau transport, uneltele necesare desfășurării unor activități în agricultură). Potrivit unei opinii exprimate în literatura de specialitate, la care achiesăm, aceste bunuri sunt considerate absolut necesare pentru asigurarea pe cât posibil a unor condiții elementare de muncă și viață, a existenței însăși gospodăriei țărănești, astfel încât includerea acestor bunuri în masa succesorală ar conduce la destrămarea gospodăriei țărănești și la afectarea funcției social economice a gospodăriei populației.

Capitolul II prezintă și aspecte ale dreptului de abitație, drept ce ar putea intra în activului succesoral. Dreptul de abitație este tratat, așa cum arătam, ca un drept aparținând soțului supraviețuitor, dar și altor persoane, soțul în viață neavând acest drept rezervat de lege apreciem ca necesară existența unei reglementări care să îi confere soțului supraviețuitor un drept exclusiv de abitație asupra cotelor sale de moștenire legală prevăzute de lege.

În opinia noastră, dreptul de abitație al soțului supraviețuitor poate fi considerat o componentă a activului succesoral atâta timp cât îi aduce acestuia un spor la activul său patrimonial (prin faptul că este constituit cu titlu gratuit) și nu poate fi considerat ca făcând parte din pasivul succesoral, întrucât soțul supraviețuitor, în exercitarea acestui drept, nu poate fi obligat nici față de creditorii săi, nici față de creditorii soțului decedat.

Titlul al II-lea este intitulat „Transmisiunea activului” și este împărțit în zece capitole.

Capitolul I poartă denumirea „Cuprinsul activului succesoral”. Activul succesoral este format, în principiu, din drepturile patrimoniale existente la data deschiderii succesiunii. În categoria drepturilor patrimoniale ce compun activul moștenirii intră toate acele drepturi cu caracter patrimonial ce fac parte din patrimoniul persoanei la data decesului. Drepturile patrimoniale sunt acele drepturi evaluabile în bani, cu conținut economic.

Aceste drepturi sunt următoarele: dreptul de proprietate asupra bunurilor mobile și imobile; drepturile reale derivate din dreptul de proprietate (de exemplu dreptul de superficie sau de servitute); dreptul real de folosință sau de accesiune; dreptul de creanță; drepturi patrimoniale de autor.

Sunt incluse în activul succesoral și donațiile pe care defunctul le-a făcut cu depășirea cotității disponibile, chiar dacă la data deschiderii succesiunii acestea nu mai fac parte din patrimoniul defunctului.

De asemenea, din activul succesoral fac parte și fructele naturale, industriale și civile, produse de bunurile succesoriale, după data deschiderii moștenirii, chiar dacă la data deschiderii moștenirii nu fac parte din patrimoniul defunctului.

Ca excepție, se transmite prin succesiune dreptul de a pretinde recunoașterea calității de autor al operei. Moștenitorii au dreptul de a încheia contracte pentru valorificarea dreptului de autor, au dreptul de a încasa remunerațiile ce se cuvin, să primească și plățile ce se cuvin autorului și nu au fost încasate de acesta în timpul vieții. Tot aceștia, moștenitorii, sunt îndreptățiți să poată cere daune pentru orice prejudiciu adus autorului sau lor în mod direct prin folosirea fără drept a operei.

Tot ca excepție, se transmit prin moștenire drepturile patrimoniale asupra invențiilor, drepturile asupra desenelor și modelelor industriale.

Se consideră că, în cuprinsul activului succesoral intră și fructele naturale și civile produse de bunurile succesoriale după deschiderea moștenirii, chiar și echivalentul bănesc în cazul folosinței pe care un moștenitor și-o exercită asupra unui bun din masa succesorală. În completarea activului succesoral vor intra și fructele industriale.

Codul civil, cu titlu de noutate, a atribuit un capitol distinct pentru amintirile de familie și modul de transmitere al acestora. Astfel, fac parte din activul succesoral amintirile de familie ieșite din indiviziune fie datorită partajului voluntar, fie în lipsa acordului prin hotărârea instanței, respectiv partajului judiciar. (art. 1142 C.civ.).

Orice persoană poate dispune de însăși corpul uman, chiar și după moarte sau de anumite componente ale acestuia, precum organe, țesuturi, celule umane. În acest sens art. 80 din Codul civil instituie dreptul de a dispune de propriul corp, de sine însuși prin propria voință, persoana putând stabili modul de realizare al propriilor funeralii, putând să dispună de corpul său chiar și după moarte.

Activul poate avea în completare ca obiect și locurile de veci. Potrivit Legii 102/2014 privind cimitirele, crematoriile umane și serviciile funerare, art. 17 din lege face referiri stricte cu privire la persoanele obligate să se ocupe de înmormântare.

În domeniul succesiunilor, în ceea ce privește drepturile personale nepatrimoniale în dispozițiile art. 78 C. civ. se consacră dreptul pentru respectul datorat persoanei decedate. Deși, odată cu decesul se consideră că a încetat statutul juridic al omului, respectiv drepturile personalității încetează odată cu moartea, fiind considerate drepturi *intuitu personae*, persoanei ce a reprezentat aceste drepturi i se datorează respect.

Capitolul al II-lea este intitulat „Noțiunea și principiile transmisiunii activului succesoral”. Până în acest moment noțiunea de activ succesoral nu s-a concretizat printr-un studiu special.

La origini conceptul de *activ succesoral* se regăsește pentru prima dată în art. 1067 alin. (2) C.civ., care statuează că „Dacă legatele cu titlu particular depășesc **activul net al moștenirii**, ele vor fi reduse în măsura depășirii....”.

O serie de dispoziții privitoare la transmisiunea activului succesoral se regăsesc în Codul civil în titlul II, Moștenirea legală, Capitolul IV intitulat rezerva succesorală, cotitatea disponibilă și reducțiunea liberalităților excesive. Această transmisiune este guvernată de următoarele principii: principiul unității succesiunii; principiul continuității persoanei defunctului de către succesorii și principiul succesiunii de bunuri; principiul succesiunii la persoană.

Principiu unității succesiunii presupune că, la data decesului unei persoane fizice masa succesorală a bunurilor sale constituie un tot unitar ce se supune regulilor uniforme. Distribuirea bunurilor între moștenitori făcându-se numai în baza unor criterii cantitative și nu a unor criterii privind natura bunurilor.

Cu privire la succesiunea la persoană, potrivit unei concepții tradiționale, defunctul continuă să trăiască prin descendenții săi, principiu ce este transpus în drept prin regula transmisiunii bunurilor de la o generație la alta.

Moștenitorii primind bunurile, au obligația să respecte și angajamentele defunctului, ei luând astfel locul defunctului.

Potrivit tradiției, dreptului succesoral românesc, rudele cele mai apropiate de defunct preiau fără nicio formalitate posesia patrimoniului defunctului, acesta confundându-se cu propriul lor patrimoniu, existând astfel sentimentul că ei continuă persoana defunctului. Potrivit

legii, legatarii universali și cei cu titlu universal sunt cei care continuă de drept persoana defunctului, fără sezină, pentru că dobândesc universalitatea bunurilor defunctului.

Capitolul al III-lea poartă denumirea de „Stabilirea activului din masa succesorală”.

În dreptul românesc, potrivit art. 1091 alin. (1) lit. a) C. civ., se statuează că determinarea activului brut al moștenirii, se realizează prin însumarea valorii bunurilor existente în patrimoniul succesoral la data deschiderii succesiunii, iar lit. b) a aceluiași articol prevede că, determinarea activului net al moștenirii se face prin scăderea pasivului succesoral din activul brut. Reunirea fictivă, doar pentru calcul, se face prin adăugarea prin activul net a valorii donațiilor făcute de defunct.

Prin urmare stabilirea activului net al moștenirii se efectuează prin scăderea pasivului succesoral din activul brut. Pentru a se stabili pasivul succesoral se are în vedere totalitatea datoriilor nerestituite de defunct, dar și a sarcinilor concretizate în cheltuieli de înmormântare, de administrare și conservare a patrimoniului succesoral și care nu se sting în urma morții titularului său.

Capitolul IV este intitulat „Activul succesoral în raport cu reducțiunea liberalităților excesive”. Există drepturi care, deși nu fac parte din patrimoniul defunctului la data deschiderii moștenirii, vor intra în alcătuirea activului succesoral ca urmare a reducțiunii liberalităților excesive ori prin efectul raportului donațiilor, dacă moștenitorii beneficiază de rezervă succesorală sau de raport.

Capitolul V poartă denumirea „Transmisiunea drepturilor succesoriale a subiectului activ” și prezintă că transmisiunea succesorală se particularizează prin aceea că nu poate avea ca obiect un bun izolat, ci un patrimoniu.

Transmiterea drepturilor succesoriale intervine de drept la data deschiderii succesiunii nefiind obligatorie, toți moștenitorii indiferent că sunt legali sau testamentari și indiferent dacă au vocație asupra întregului patrimoniu sau asupra unei fracțiuni din acesta, ea operând prin acceptarea moștenirii, fie prin renunțarea la moștenire. Odată acceptată moștenirea transmisiunea succesorală de plin drept de la data deschiderii succesiunii se consolidează.

În Capitolul VI sunt prezentate „Felurile transmiterii activului succesoral”. Transmiterea activului succesoral (ca și a pasivului de altminteri) poate fi universală, cu titlu universal și cu titlu particular. În toate aceste cazuri ea operează de plin drept de la data deschiderii succesiunii, însă prezintă și unele particularități în cazul legatelor cu titlu particular.

Transmisiunea universală are în vedere patrimoniul succesoral în ansamblul său, totalitatea drepturilor care formează obiectul întregului patrimoniu al defunctului.

Transmisiunea cu titlu universal are caracter limitat deoarece se referă doar la o fracțiune, o cotă parte din totalitatea drepturilor succesoriale ce alcătuiesc activul moștenirii. Prin urmare nu se poate susține că acest tip de transmisiune are în vedere doar o fracțiune din totalitatea drepturilor patrimoniale ce alcătuiesc activul succesoral. Așadar, beneficiarii ai transmisiunii cu titlu universal pot fi legatarii cu titlu universal deoarece aceștia au o vocație succesorală limitată.

În situația în care obiectul legatului este constituit din dreptul de proprietate sau alt drept real asupra unor bunuri individual-determinate sau un drept succesoral dobândit de către testator și lăsat prin legat înainte de lichidarea acelei moșteniri, legatarul devine titularul acelui drept de la deschiderea moștenirii primindu-l direct de la defunct. În schimb, în situația în care obiectul legatului îl constituie bunurile de gen, obligații de a face sau a nu face ori în cazul legatului bunurilor altuia, legatarul nu dobândește decât un drept de creanță, legatarul particular fiind creditor, iar moștenitorii universali sau cu titlu universali fiind debitori.

Capitolul VII este intitulat „Rolul executorului testamentar în transmisiunea activului succesoral”. Potrivit art. 1079 din C.civ., executorul testamentar are dreptul să administreze patrimoniul succesoral pe o perioadă de cel mult doi ani de la data deschiderii moștenirii, chiar dacă testatorul nu i-a conferit în mod expres acest drept. Prin testament, dreptul de administrare poate fi restrâns doar la o parte din patrimoniul succesoral sau la un termen mai scurt. Termenul de doi ani poate fi prelungit de instanța de judecată pentru motive temeinice, prin acordarea unor termene succesive de câte un an.

Calitatea de administrator al activului succesoral îi permite executorului testamentar să efectueze acte de conservare și de administrare a patrimoniului succesoral, indiferent că în componența acestuia intră bunuri mobile sau imobile.

Potrivit art. 1080 C. civ., executorul testamentar va cere punerea sigiliilor dacă moștenitorii sunt minori, persoane puse sub interdicție judecătorească ori dispărute și va stăruia să se facă inventarul bunurilor succesiunii, ce alcătuiesc activul succesoral, în prezența moștenitorilor sau cu citarea acestora. Operațiunea de efectuare a inventarului a activului succesoral este îndeplinită de regulă de notarul public care a fost sesizat cu dezbateră succesiunii respective. Operațiunea de efectuare a inventarului prezintă importanță prin prisma protejării activului succesoral, în condițiile în care moștenitorii răspund pentru datoriile succesiunii în limita activului acesteia, dar

și sub aspectul faptului că, executorul testamentar răspunde personal pentru compunerea patrimoniului pe care l-a primit de la testator.

La sfârșitul mandatului său, executorul testamentar este obligat să dea socotelă moștenitorilor defunctului cu privire la modul în care a gestionat activul succesoral, chiar dacă nu au existat moștenitori rezervatari; în principiu această dispoziție a legii presupune că executorul este obligat să justifice utilizarea dată activului succesoral și, eventual să restituie bunurile rămase.

Răspunderea cu privire la acest demers funcționează față de moștenitorii universali, legali sau testamentari, precum și de curatorul moștenirii vacante.

Capitolul VIII este denumit „Inventarul bunurilor”. Pentru ca în situația acceptării moștenirii să nu se confunde patrimoniul succesoral cu patrimoniul personal al moștenitorului este necesar întocmirea inventarului, în lipsa acestuia nu se poate opera împiedicarea contopirii patrimoniilor.

Inventarul bunurilor din patrimoniul succesoral poate fi cerut de moștenitori, de creditorii succesiunii, dar și de orice persoană interesată în scopul de a se asigura că, pasivul succesoral nu depășește activul. În acest sens atunci când cererea de efectuare a inventarului a fost întocmită de un succesibil, iar un alt succesibil sau persoane ce dețin bunuri din patrimoniul succesoral se opun efectuării inventarului având interes, inventarul se dispune de instanța de judecată de la locul deschiderii moștenirii.

În procesul-verbal de inventar trebuie să fie cuprinse în mod obligatoriu toate bunurile succesiunii, să se facă o descriere și o evaluare provizorie a acestora.

Potrivit art. 1117 C. civ., dacă notarul public apreciază că există pericol de înstrăinare, pierdere, distrugere sau înlocuire a bunurilor succesoriale, va dispune punerea acestor bunuri sub sigiliu sau le va preda unui custode.

Custodele este numit, cu acordul tuturor celor interesați, din rândul succesibililor sau o altă persoană aleasă de către notarul.

Custodele sau cutatorul are obligația să restituie bunurile în starea în care au fost predate și să dea socoteală notarului cu privire la cheltuielile de administrare și conservare a bunurilor, fie la finalul procedurii succesoriale, fie atunci când notarul consideră că este cazul.

Capitolul IX prezintă aspecte despre „Dreptul succesoral special al soțului supraviețuitor asupra activului succesoral”. Soțul supraviețuitor nu este inclus în nicio clasă

de moștenitori legali, el nefiind rudă cu defunctul, între soți existând o relație de afecțiune reciprocă. Legea recunoaște însă soțului supraviețuitor un drept de moștenire legală și îi consacră acestuia vocație succesorală legală indiferent de clasa de moștenitori cu care vine în concurs; astfel încât acesta nu exclude și nu este exclus de nicio clasă de moștenitori.

Cu privire la dreptul soțului supraviețuitor asupra activului succesoral studiul prezintă aspecte prin care soțul supraviețuitor deține un drept special concretizat în dreptul asupra mobilierului și obiectelor aparținând gospodăriei casnice, drept pe care nu îl împarte decât cu descendenții defunctului și nu cu celelalte clase de moștenitori.

Capitolul prezintă cotele ce revin soțului supraviețuitor asupra mobilierului și obiectelor aparținând gospodăriei casnice în situația în care intră în concurs cu descendenții, indicând și ce categorii de bunuri sunt incluse de legiuitor, dar și de doctrină în noțiunea de „mobilier și obiecte de uz casnic.

Luând în considerare evoluția familiei și legăturile de afecțiune ce există în mod firesc între soț și copiii, putem admite egalitatea de drepturi între soțul supraviețuitor și descendenții defunctului, nu însă și avantajarea primului în detrimentul celorlalți.

Capitolul al X-lea denumit „Activul succesoral în cazul moștenirii vacante” prezintă că, moștenirea vacantă este aceea în care, în lipsa moștenitorilor legali sau testamentari, patrimoniul succesoral este cules, în tot sau în parte, de către stat, fie prin el însuși ca și entitate, fie prin unitățile sale administrativ-teritoriale, intrând în proprietatea privată a acestora.

Capitolul enumeră cazurile în care se poate vorbi de vacanță succesorală. Prin urmare bunurile care compun activul succesoral vor trece în proprietatea statului fie dacă nu există moștenitori legali sau testamentari, fie aceștia există dar ori nu au vocație la întreg patrimoniul succesoral ori nu acceptă moștenirea.

În concluzie, vacanța succesorală totală poate interveni în situația în care defunctul nu are soț supraviețuitor, rude din nicio clasă de moștenitori și nici nu a instituit legatari prin testament, precum și în situația în care defunctul are moștenitori legali nerezervatari, pe care îi dezmoștenește tot prin testament, dar nu instituie legatari prin testament.

Indiferent dacă este vorba de moștenire vacantă parțială sau totală bunurile care compun activul succesoral vor intra în proprietatea statului sau a unităților administrativ-teritoriale.

Cu privire la aceste dispoziții ale legii, știind că statul răspunde pentru pasivul succesoral numai în limita activului, spre deosebire de moștenitorii rezervatari care răspund pentru pasivul

succesoral și cu bunurile proprii (atunci pasivul depășește activul), apreciem oportună opțiunea legiutorului întrucât nu s-ar justifica fiind chiar inadmisibil ca o societate să suporte pasivul succesoral din patrimoniul unei persoane fizice.

În societatea contemporană transmisiunea activului succesoral prezintă importanță deosebită în ansamblul evoluției legale a moșteniri, întrucât prin această transmisiune se asigură respectarea principiului transmisiunii defunctului, deoarece în cele mai multe cazuri activul este mai mare decât pasivul.

Titlul al III-lea este denumit „Transmisiunea pasivului” și este împărțit în treisprezece capitole. Prin analiza efectuată asupra instituției **transmisiunii pasivului succesoral**, titlul al III-lea stabilește în ce măsură patrimoniul moștenitorilor este afectat prin această transmisiune.

Capitolul I denumit „Cuprinsul pasivului succesoral”. Pasivul succesoral este format, în principiu, din datoriile și sarcinile moștenirii. Principalele componente ale pasivului succesoral sunt datoriile lăsate de defunct, urmând ca sarcinile să fie obligațiile ce izvorăsc după deschiderea succesiunii.

Datoriile succesiunii reprezintă obligațiile patrimoniale născute în timpul vieții pe care defunctul le-a „lăsat” ca moștenire în patrimoniul său.

Indiferent de izvorul lor, datoriile, fie ele de natură contractuală, delictuală, legală, etc., sunt acele obligații care există în patrimoniul succesoral la data deschiderii moștenirii, chiar și datoriile personale cu conținut patrimonial față de moștenitori.

Pe lângă datoriile defunctului, în alcătuirea pasivului succesoral se regăsesc și sarcinile succesiunii. Acestea nu se află în patrimoniul succesoral, dar izvorăsc odată cu deschiderea moștenirii sau ulterior. Obligații sub forma sarcinilor se vor realiza fie prin voința defunctului, fie indiferent de voința acestuia.

În categoria sarcinilor ce reprezintă acele obligații ce revin moștenitorului după data morții, dar care se nasc strict din moartea efectivă a persoanei se regăsesc: cheltuielile pentru înmormântare; cheltuielile privind obiceiurile de înmormântare; cheltuielile pentru administrarea moștenirii; cheltuieli privind lichidarea și partajul moștenirii.

În ceea ce privește plata legatelor, fiind considerate ca sarcină, legatele se plătesc după achitarea tuturor datoriilor, deoarece legatele reprezintă o liberalitate, plata lor făcându-se după

plata datoriilor, regulă consacrată prin adagiul *nemo liberalis nisi liberatus*, adică nimeni nu poate face liberalități dacă nu este eliberat de datoriile sale.

Capitolul al II lea este intitulat „Noțiune și principii ale pasivului succesoral”. Fără a defini noțiunea de pasiv succesoral, în literatura de specialitate s-a considerat că prin datorii succesorale se înțeleg acele obligații patrimoniale ale defunctului față de terț sau față de moștenitori, care există în patrimoniul succesoral la data deschiderii succesiunii, indiferent de izvorul lor (contractual, delictual sau legal). Nu reprezintă datorii ale succesiunii acele obligații care s-au stins la moartea lui *de cuius*, întrucât au avut caracter viager sau au fost contractate *intuitu personae*.

Cu privire la sarcinile moștenirii, acestea sunt considerate ca fiind acele obligații care nu au existat în patrimoniul lui *de cuius*, însă care se nasc în sarcina moștenitorilor la data deschiderii succesiunii sau ulterior acestui moment, fie ca urmare a voinței defunctului, fie independent de voința acestuia.

Principiile care guvernează transmisiunea activului succesoral stau și la baza transmisiunii pasivului succesoral; acestea urmează să fie analizate din perspectiva transmisiunii pasivului succesoral.

Acest principiu al unității succesiunii, își găsește aplicabilitatea și în materia transmisiunii pasivului succesoral prin aceea că, potrivit acestuia repartizarea datoriilor și sarcinilor moștenirii se face către succesibili în limita drepturilor pe care aceștia le-au dobândit din succesiune.

Când vorbim despre continuarea persoanei defunctului în materie succesorală, în general, și în materia pasivului succesoral, în mod special, pornim de la ideea că defunctul transmite succesorilor săi, odată cu drepturile pe care le-a deținut cât timp a fost în viață, și sarcini și obligații pe care aceștia le vor continua până la îndeplinirea sau stingerea lor ca o continuitate a voinței defunctului.

În cadrul transmisiunii succesorale, se știe că, odată cu transmiterea patrimoniului sau a unei fracțiuni din acesta, se transmit drepturile, dar și obligațiile care împreună alcătuiesc un tot unitar. Cine dobândește activul succesoral va fi obligat să plătească și datoriile succesiunii, acestea fiind strâns legate de drepturi.

Capitolul al II-lea analizează principiul consacrat de art. 1155 din C.civ., al divizării de drept al pasivului succesoral între moștenitorii universali sau cu titlu universal, subliniind că sarcinile și datoriile moștenirii se transmit între comoștenitori în raport de partea ereditară a

fiecăruia, chiar de la data deschiderii succesiunii; diviziunea de drept a pasivului succesoral are loc doar în cazul acceptării pure și simple a moștenirii. În aplicarea acestui principiu nu are relevanță calitatea moștenitorilor, ei putând fi universali, cu titlu universal, sezinari sau nesezinari, această obligație de plată neexistând ca urmare a sezei ci ca urmare a transmisiunii universale sau cu titlu universal.

De la principiul divizării de drept a pasivului succesoral capitolul analizează excepțiile reglementate de art. 1155 alin. (3) din C. civ.. Prima excepție are în vedere inaplicabilitatea acestui principiu în cazul în care obligația este indivizibilă dar nu solidară, caz în care fiecare dintre moștenitori poate fi ținut separat la executarea întregii obligații având posibilitatea de a obține restituirea prestațiilor efectuate. O altă excepție de la acest principiu are în vedere obligația ce are ca obiect un bun individual determinat sau o anumită prestație asupra unui astfel de bun, iar în acest caz moștenitorul va fi acționat singur, putând să se întoarcă cu o acțiune în regres împotriva celorlalți comoștenitori.

O altă excepție vizează obligația care este garantată cu o garanție reală, iar în acest caz moștenitorul care primește bunul afectat de sarcină va fi obligat cu privire la datoriile defunctului numai în limita valorii aceluși bun.

Privită tot ca o excepție de la principiul divizării de drept a pasivului succesoral, se consideră ipoteza în care pasivul succesoral nu se divide pe perioada în care se menține starea de indiviziune între comoștenitori.

Capitolul al III-lea este denumit „Stabilirea pasivului din masa succesorală”. În stabilirea pasivului se are în vedere legătura care unește datoriile defunctului, cele care fac parte din pasivul succesoral și care este certă, aceste datorii avându-l în comun pe debitorul lor. O altă trăsătură comună a datoriilor defunctului este caracterul transmisibil al acestora, avându-se la bază principiul „supraviețuirii datoriilor defunctului”. În altă ordine de idei, datoriile defunctului nu au un caracter *intuitu persone* cu privire la debitor vor avea același regim juridic.

Capitolul al IV-lea este intitulat „Răspunderea moștenitorilor și persoanele obligate la plata pasivului succesoral”. Art. 1114 C. civ. statuează ca regulă că, obligația de a suporta pasivul succesoral, adică datoriile și sarcinile moștenirii, revine moștenitorilor universali, cu titlu universal (adică moștenitorilor legali), legatarilor universali sau legatarilor cu titlu universal întrucât aceștia au vocație la întreg patrimoniul succesoral sau la o fracțiune din acesta, și prin urmare și la obligații succesorale. Așa cum am arătat legatarul cu titlu particular nu are obligația

de a suporta datoriile și sarcinile moșteniri, deci nu contribuie la plata pasivului succesoral, el neavând vocație la o universalitate spre deosebire de celelalte categorii de moștenitori.

Așadar, din dispozițiile legii care statuează că datoriile și sarcinile moștenirii sunt suportate numai cu bunurile din patrimoniul succesoral și proporțional cu cota succesorală ce revine fiecărui moștenitor, rezultă că pasivul succesoral se transmite divizat de drept între moștenitori corespunzător cu partea moștenită de fiecare la data deschiderii succesiunii.

Legislația în vigoare marchează cu titlu de noutate schimbarea viziunii existente în trecut prin aceea că, moștenitorii universali și cu titlu universal sunt obligați să răspundă de pasivul succesoral numai cu bunurile care le-au moștenit din patrimoniul succesoral și numai proporțional cu cota succesorală a fiecăruia

Potrivit regulii instituite de art. 1155 alin. (1) C.civ., moștenitorii universali și cu titlu universal contribuie la plata datoriilor și sarcinile moștenirii proporțional cu cota succesorală ce îi revine fiecăruia.

Prin expresia „cota fiecăruia” se înțelege în primul rând vocația la succesiune pe care o au moștenitorii și nu ceea ce culeg ei efectiv.

Acest principiu are la bază regula potrivit căreia moștenitorii dobândesc prin moștenire (dacă o acceptă) un patrimoniu sau o fracțiune dintr-un patrimoniu, adică o universalitate ce are în componența sa nu numai drepturi, dar și obligații, ceea ce înseamnă că vor fi ținuți și la plata pasivului succesoral.

Întinderea obligației cu privire la plata pasivului succesoral nu se raportează la emolumentul efectiv cules de moștenitori, ci la fracțiunea din moștenire la care au vocație cei obligați la această plată.

Legatarul cu titlu particular nu este obligat să suporte datoriile și sarcinile moștenirii. Prin excepție el răspunde pentru pasivul moștenirii, însă numai cu bunul sau bunurile care formează obiectul legatului

Capitolul al V-lea este denumit „Creditori personali ai moștenitorilor”. Potrivit art. 1156 alin.(1) C. civ., înainte de partajul succesoral, creditorii personali ai unui moștenitor nu pot urmări partea acestuia din bunurile moștenirii. Creditorii personali ai moștenitorilor și orice persoană ce justifică un interes legitim pot să ceară partajul în numele debitorului lor, pot pretinde să fie prezenți la partajul prin bună învoială sau pot să intervină în procesul de partaj. Astfel, potrivit legii, creditorii personali ai moștenitorilor nu pot urmări părțile indivize a

debitorului lor din bunurile succesoriale înainte de a se proceda la partajul succesoral, însă partajul poate fi făcut chiar și la cererea acestor creditori.

Din bunurile moștenirii atribuite la partaj, precum și din cele care le iau locul în patrimoniul moștenitorului, creditorii moștenirii vor fi plătiți cu preferință față de creditorii personali ai moștenitorului.

Codul civil în cuprinsul art. 1560 definește acțiunea oblică ca fiind situația creditorului a cărui creanță este certă și exigibilă și care poate să exercite drepturile și acțiunile debitorului atunci când acesta, în prejudiciul creditorului, refuză sau neglijează să le exercite. Creditorul nu va putea exercita drepturile și acțiunile care sunt strâns legate de persoana debitorului.

Așadar, prin intermediul acțiunii oblice creditorul nu devine titularul dreptului pe care l-a valorificat ci doar îl înlocuiește pe moștenitor în exercitarea dreptului său.

Pentru situația în care moștenitorul inactiv are o parte din moștenire mai mică decât valoarea totală a creanțelor creditorilor acceptanți se reține că, plata creditorilor se realizează în raport de preferința pe care o au aceștia, iar în cazul în care toți sunt creditori chirografari, plata se va efectua proporțional.

Așadar, putem deduce că, pentru situația în care creditorii succesibilului nu și-au îndeștulat creanța după reținerea părții ce i s-a convenit acestuia, parte din creanța neacoperită rămânând nesatisfăcută în totalitate îl va urmări pe debitor până la acoperirea acesteia.

Pentru ca acceptarea succesiunii de către creditorii succesibilului inactiv să îl transforme pe acesta din urmă în acceptant al moștenirii la care are vocație este absolut necesar ca și succesibilul să-și fi exercitat opțiunea în acest sens. Pentru aceasta este necesară citarea sa în vederea manifestării opțiunii.

Actul de acceptare al creditorului succesibilului se va putea încheia mai apoi independent de prezentarea moștenitorului la dezbaterile succesorală sau de opțiunea acestuia.

Capitolul al VI-lea este intitulat „Dreptul de regres împotriva moștenitorului”. Potrivit art. 1157 alin. (1) C.civ., moștenitorul universal sau cu titlu universal care, din cauza garanției reale sau din orice altă cauză a plătit din datoria comună mai mult decât partea sa, are drept de regres împotriva celorlalți moștenitori, însă numai pentru partea din datoria comună ce revine fiecăruia chiar și atunci când moștenitorul care a plătit datoria ar fi fost subrogat în drepturile creditorilor.

Această acțiune în regres poate avea o natură juridică diferită, putând fi o acțiune personală situație în care se face plata unei obligații indivizibile, dar și o acțiune derivată din gestiunea de afaceri, adică atunci când succesorul plătește mai mult decât partea sa cu intenția de a gera interesele celorlalți comoștenitori. Acțiunea în regres are caracter personal și este prescriptibilă în termenul general de prescripție (trei ani), fără a se ține cont dacă a fost intentată printr-o acțiune separată sau exercitată în cadrul procesului de partaj.

Capitolul al VII-lea prezintă „Confuziunea între patrimoniul succesibilului și cel al lui *de cuius*”. În situația în care moștenitorul era titularul unui drept de uzufruct sau deținea nuda proprietate asupra unui bun înainte de decesul defunctului, iar ulterior moștenește acel bun primind prin succesiune uzufructul și nuda proprietate el devine pe deplin proprietar, drepturile anterioare stingându-se prin consolidare. Această confuziune între patrimonii ce se produce prin efectul legii de la data deschiderii succesiunii nu exclude menținerea în patrimoniul unic al moștenitorului a unor mase patrimoniale distincte, una constituită de masa patrimonială cuprinzând moștenirea în sine cu activul și pasivul, iar cealaltă masă patrimonială aparținând moștenitorului.

Ca o concluzie putem afirma că, confuziunea patrimoniului moștenitorului cu patrimoniul succesoral se poate produce în cazul tuturor categoriilor de moștenitori care au vocație universală la succesiune și nu numai în caz de succesiune legală, ci și în cazul legatarului universal sau cu titlu universal.

Capitolul al VIII-lea este denumit „Pasivul succesoral în raport de alte instituții și ramuri de drept”. Acest capitol tratează relația dintre pasivul succesoral și dreptul fiscal arătând că, în materia dreptului fiscal, pasivul succesoral este incident atunci când se are în vedere stabilirea bazei de impunere cu ajutorul căreia se calculează impozitele și taxele datorate statului cu prilejul transferării drepturilor de proprietate asupra bunurilor care au aparținut defunctului către succesorii acestuia.

Capitolul al VIII-lea tratează și relația dintre pasivul succesoral și reducțiunea liberalităților excesive, arătând că potrivit legii, liberalitățile prin acte între vii sau pentru cauză de moarte când depășesc cotitatea disponibilă, sunt reduse la aceasta.

Eventuala reducțiune a liberalităților excesive consimțită de defunct se va determina după ce a fost stabilită masa tuturor bunurilor existente în patrimoniul defunctului la data decesului

defunctului, luându-se în calcul prin reunire fictivă toate donațiile. Din această masă de partaj se deduc (se scot) datoriile succesiunii, după care se calculează cota disponibilă.

Capitolul al IX-lea este intitulat „Influența renunțării la succesiune asupra obligației la plata pasivului succesoral”.

Cu privire la plata pasivului succesoral art. 1121 alin. (1) C.civ. prevede că, succesibilul care renunță este considerat că nu a fost niciodată moștenitor, el fiind străin de moștenire de la data deschiderii succesiunii, deci cu efecte retroactive. Prin urmare, acesta este lipsit de drepturile asupra activului succesoral, dar este degrevat și de obligațiile cu privire la plata pasivului succesoral.

Între renunțarea la succesiune și obligația la plata pasivului există un raport de interdependență; astfel, prin renunțare se șterge obligația la plata pasivului succesoral.

De obicei, cei ce renunță la o succesiune o fac cel mai adesea pentru a nu fi obligați la plata pasivului succesoral. Se întâlnesc situații în care moștenitorul, după ce a acceptat succesiunea, constată că, datoriile și sarcinile defunctului depășesc cu mult activul existent în patrimoniul acestuia. În această situație, succesibilul nu mai poate utiliza dreptul la renunțare la succesiune fiind obligat la plata pasivului până la stingerea acestuia, chiar cu bunurile sale.

Capitolul X este denumit „Intrarea în stăpânirea moștenirii vacante și răspunderea pentru pasiv”. Statul este obligat să răspundă de pasivul succesoral în limitele activului, adică la fel ca orice moștenitor legal care a acceptat moștenirea, statul va trebui să plătească sarcinile și datoriile acestuia, însă numai proporțional cu partea dobândită în cadrul succesiunii vacante, deci numai în limita activului și numai cu bunurile care fac parte din moștenire.

În urma analizei efectuate constatăm că, nici doctrina și nici legislația în vigoare nu dispune cu privire la cazurile în care elementele existente în activul succesoral sunt insuficiente pentru acoperirea datoriilor și sarcinilor moștenirii. Pe cale de consecință, putem deduce că, în această situație, neavând bunuri suficiente în succesiune pentru îndeplinirea creanțelor succesiunii, creditorii acesteia sunt singurii prejudiciați.

Capitolul al XI-lea este intitulat „Lichidarea pasivului”. Potrivit art. 120 din Lege, în cadrul procedurii succesoriale notariale, notarul public va putea proceda la lichidarea pasivului succesoral, cu acordul tuturor moștenitorilor. Prin urmare este vorba de o procedură notarială la care se apelează atunci când toți succesorii își dau consimțământul, ea având un caracter facultativ.

În faza premergătoare a procedurii lichidării pasivului succesoral notarul public investit cu soluționarea cauzei succesorală va elibera un certificat succesoral de lichidare ce va cuprinde, pe lângă masa succesorală alcătuită din activul și pasivul moștenirii, și moștenitorii și cotele ce revin acestora, precum și acordul lor cu privire la modul de lichidare a pasivului succesoral, numirea lichidatorului și termenul stabilit pentru finalizarea termenului de lichidare.

Lichidarea pasivului succesoral se va efectua de unul sau mai mulți lichidatori, care, după caz, vor acționa separat sau împreună. Se poate trage concluzia că, poate fi lichidator chiar și notarul public care a dezbătut procedura succesorală notarială, iar în cazul în care nu este acesta, lichidatorul poate fi desemnat de către defunct prin testament sau înscris autentic, fie de către persoana care îndeplinește misiunea de executor testamentar, fie poate fi desemnat și de către moștenitorul defunctului, de aceștia sau de un terț.

Lichidatorul mai poate fi desemnat și de instanța de judecată în situația în care moștenitorii nu se înțeleg cu privire la desemnarea lichidatorului.

Lichidatorul are dreptul la remunerație, stabilită de moștenitori încă de la data la care a fost desemnat, precum și la rambursarea cheltuielilor pe care le-a efectuat cu plata procedurii de lichidare.

Legea precizează că, durata procedurii de lichidare a pasivului succesoral nu poate depăși un an calendaristic; aceasta poate fi prelungită prin acordul tuturor moștenitorilor. Notarul public poate cere instanței de judecată înlocuirea lichidatorului care se află în imposibilitate de a-și executa sarcina, o neglijează sau nu o respectă. (art. 130 din Legea nr. 36/1995).

Notarul public, după finalizarea procedurii de lichidare va elibera certificatul de moștenitor, în masa succesorală urmând a fi evidențiat produsul net al lichidării.

Capitolul al XII-lea este denumit „Raportul datoriilor”. Prin raportul datoriilor putem înțelege operațiunea juridică prin care un succesibil care are o datorie certă și lichidă față de *de cuius* este obligat să o raporteze, fie înainte, fie în cadrul partajului succesoral.

Potrivit art. 1158 alin. (2) C. civ., dacă moștenitorul are mai multe datorii față de moștenire care nu sunt acoperite cu partea sa din bunurile moștenirii, aceste datorii se sting proporțional, prin raport în limita părții respective. Raportul nu operează în privința creanței pe care un moștenitor o are față de moștenire, însă moștenitorul care este atât creditor, cât și debitor al moștenirii se poate prevala de compensația legală, chiar dacă nu ar fi întrunite condițiile acesteia.

Prin acordul tuturor moștenitorilor, raportul datoriilor se poate realiza și înainte de partajul succesoral.

Cu privire la modalitatea de efectuare a raportului datoriilor dispozițiile Codului civil sunt destul de precise arătând că, această operațiune se poate efectua prin luare mai puțin, adică prin echivalent, pentru situația în care la momentul partajului succesoral un moștenitor are o datorie certă și lichidă față de moștenire.

Astfel, efectuarea raportului datoriilor prin luare mai puțin, respectiv prin echivalent, fie prin preluare, fie prin imputație, presupune că, moștenitorul care are o datorie față de moștenire va prelua în lotul său bunuri mai puține decât cota parte ce i se cuvine din moștenire, corespunzător valorii datoriei, respectiv valoarea datoriei se scade din cota parte care i se cuvine din moștenire.

Pentru a putea opera raportul datoriilor, trebuie îndeplinite anumite condiții. În cazul partajului succesoral acesta presupune ca, moștenitorul să fi acceptat moștenirea, deoarece în caz contrar pierde calitatea de comoștenitor. Este irelevant dacă el este coindivizar în calitate de succesori legal sau legatar universal ori cu titlu universal. Legatarul cu titlu particular, dobândind unul sau mai multe bunuri determinate, nu poate avea calitatea de coindivizar și nu poate fi nici subiect privind raportul datoriilor.

Prin urmare, ca o primă condiție pentru a exista raportul datoriilor este aceea de **a accepta succesiunea**. O altă condiție ce se cere a fi îndeplinită este **existența unei datorii față de succesiune**, datorie ce să nu fi fost stinsă prin compensație. O altă condiție pentru existența obligației de raport al datoriilor, ce se deduce din dispozițiile Codului civil este aceea ca **moștenitorul să aibă o datorie certă și lichidă față de moștenire**, datorie ce trebuie să existe la data partajului succesoral, fără a fi nevoie să fie și exigibilă și fără a se ține seama de izvorul acesteia.

O ultimă condiție ce se mai cere îndeplinită este aceea ca **lotul ce se cuvine copărtașului debitor să fie destul de mare încât creanța să se poată imputa în totalitate asupra acestuia**. În absența acestei condiții raportul produce efecte numai pentru partea din datorie care este echivalentă cu drepturile debitorului la masa partajabilă, iar pentru restul datoriei, acesta (debitorul) va fi obligat să aducă la împărțeală echivalentul valoric al acesteia.

La raportul datoriilor pot fi obligați nu numai descendenți ai defunctului și soțul supraviețuitor, dar și moștenitori legali ai acestuia, legatari universali sau cu titlu universal.

Raportul datoriilor prezintă avantajul că, aduce o simplificare în cadrul operațiunilor de lichidare a masei succesoriale prin aceea că atribuindu-se creanța succesiunii comoștenitorului debitor, se crează o confuziune nemaifiind necesară nicio operațiune pentru realizarea acesteia. Prin raportul datoriilor se asigură transpunerea în practică a principiului egalității între coindivizari prin aceea că nu există riscul că, dacă se atribuie creanța altui coindivizar acesta să fie pus în situația de a nu-și putea realiza creanța datorită insolabilității debitorului.

Capitolul al XIII-lea este intitulat „Falimentul persoanei fizice – un avantaj sau un dezavantaj pentru moștenitori?”

În prezent există în cadrul Parlamentului României un proiect de lege privind falimentul persoanei fizice potrivit căruia o persoană poate intra în insolvență în situația în care din veniturile sale nu își permite să își plătească creditorii. Debitorul poate solicita protecția instanței care va aprecia dacă falimentul este sau nu scuzabil. Astfel, debitorul se va prezenta în fața instanței care îl poate declara insolvent fie la cererea sa, fie la cererea creditorilor; aflat în această stare datornicul are posibilitatea de a propune un plan prin care să își plătească datoriile față de creditori, plan ce se desfășoară sub stricta supraveghere a unui administrator judiciar, dar și cu controlul periodic al instanței, el fiind declarat falit.

Proiectul de lege statuează că în situația în care se instituie falimentul personal judecătorul poate acorda debitorului și familiei sale dreptul de a mai rămâne în locuință timp de 2 ani. Legiuitorul face distincția între debitorul de bună-credință și cel de rea-credință, în sensul că acesta din urmă va mai primi dreptul de a mai locui în imobil doar trei luni.

Legea falimentului nu menționează care ar fi situația moștenitorului debitorului în cazul decesului acestuia; pot moștenitorii să continue persoana defunctului și din perspectiva insolvenței personale declarate de acesta în timpul vieții? Ce se întâmplă cu renunțătorii, aceștia vor mai fi obligați de creditorii succesiunii să accepte succesiunea pe calea acțiunii oblice?

Chiar și în situația în care potrivit dreptului comun creditorii succesiunii obligând renunțătorii să accepte succesiunea pe calea acțiunii oblice pentru a-și îndeplini creanțele, legea nu explică ce se întâmplă cu diferența de creanță neacoperită (pasivul succesoral rămas), știut fiind că, Codul civil prevede că moștenitorii răspund cu privire la pasiv în limita activului primit. Din dispozițiile proiectului de lege se deduce că această diferență a creanței neacoperite se stinge.

Pe de altă parte, legea ar putea conține dispoziții care să nu oblige moștenitorul să accepte o succesiune falimentară pe cale acțiunii oblice, așa cum este prevăzută în prezent în dreptul comun. În această ipostază, legiuitorul trebuie să aibă în vedere și situațiile în care moștenitorii defunctului debitor nu doresc (și deci nu trebuie obligați) să accepte o succesiune care nu le aduce niciun beneficiu material și să continue persona defunctului prin plata unor rate către bănci sau a altor datorii.

Apreciem ca benefică adoptarea legii falimentului persoanei fizice și a metodologiei de punere în aplicare, cu modificările și completările enunțate mai sus, întrucât ar veni în sprijinul moștenitorului debitorului defunct, creând pentru aceștia posibilitatea de a continua persoana defunctului și sub acest aspect sau, de a renunța la drepturile succesoriale atunci când acceptarea succesiunii nu este în avantajul lor.

Partea a III- a Petiția de ereditate este împărțită în două titluri.

Titlul I poartă denumirea „Noțiunea, caracterele juridice și deosebiri față de alte acțiuni” și este împărțit în cinci capitole

Capitolul I este intitulat „Noțiune, caractere juridice și părțile în cadrul acțiunii petiției de ereditate”. *Petiția de ereditate* reprezintă acțiunea prin care reclamantul solicită instanței să-i recunoască calitatea de moștenitor legal sau de legatar și să-l oblige pe pârât la restituirea bunurilor succesoriale pe care le deține fără drept.

Petiția de ereditate are un caracter real deoarece moștenitorul este văzut ca un adevărat proprietar al succesiunii deschise și are ca scop deposedarea moștenitorului aparent de bunurile succesoriale.

Caracterul divizibil al petiției de ereditate se referă la situația în care există mai mulți moștenitori reclamânți, caz în care aceștia ar trebui să introducă fiecare acțiune în petiție de ereditate, pentru a li se putea recunoaște calitatea de moștenitori, și pentru a li se putea restitui bunurile succesoriale la care au dreptul în virtutea acestei calități.

Pentru a înlătura controversele existente în literatura de specialitate în acest sens, Codul civil, în art. 1130 precizează că acțiunea poate fi introdusă **oricând**, conferind astfel **caracter imprescriptibil** petiției de ereditate.

Ca în orice acțiune civilă și în cadrul petiției de ereditate sunt două părți: reclamantul și pârâtul.

Așa cum rezultă din dispozițiile Codului civil, reclamant în petiția de ereditate poate fi persoana care pretinde a avea calitatea de succesor universal sau cu titlu universal, dar și succesorii în drepturi a acestei persoane cum ar fi cesionarii de drepturi succesoriale ori reprezentanții succesoriali ai acestora în caz de deces.

Cu privire la pârât se înțelege că, acesta poate fi o persoană ce pretinde că este succesor universal sau cu titlu universal și care posedă unul sau mai multe bunuri succesoriale în virtutea acestei pretinse calități

Capitolul al II-lea prezintă „Deosebiri față de alte acțiuni”. Petiția de ereditate prezintă asemănări și deosebiri în raport cu alte acțiuni prin obiectul distinct al acesteia precum și prin natura sa. Petiția de ereditate se aseamănă cu următoarele acțiuni civile: acțiunea în revendicare, acțiunea personală prin care se cere plata unei datorii a pârâtului către succesiune sau acțiunea de partaj (în împărțeală).

Petiția de ereditate se poate spune că, se aseamănă cu acțiunea în revendicare prin aceea că ambele acțiuni urmăresc aceeași finalitate, respectiv recunoașterea dreptului de proprietate asupra unor bunuri aflate în litigiu, dar se și deosebește de aceasta prin aceea că la petiția de ereditate se contestă calitatea de moștenitor care conferă vocație la posesia bunurilor. Dacă titlul de moștenitor nu este contestat, ci este contestat doar faptul că bunurile aflate în posesia pârâtului ar aparține succesiunii, avem de-a face cu o acțiune în revendicare și nu cu o petiție de ereditate.

Petiția de ereditate nu trebuie confundată cu acțiunea prin care reclamantul solicită instanței plata unei datorii pe care pârâtul o are față de moștenire, dacă pârâtul debitor refuză să plătească nu pentru că ar deține calitatea de moștenitor, ci pentru că, consideră datoria stinsă pe o altă cale (de exemplu prin prescripție).

Deseori, petiția de ereditate se valorifică ca o chestiune prejudiciabilă, în cadrul unei acțiuni de partaj, cu care însă nu trebuie să se confunde.

Petiția de ereditate nu trebuie să fie confundată cu acțiunea în constatarea calității de moștenitor, deoarece în cadrul acesteia se solicită numai constatarea că, reclamantul are calitatea de moștenitor al defunctului, nu se solicită și predarea bunurilor de către pârât.

Capitolul al III-lea este intitulat „Calitatea de moștenitor”. În cazul petiției de ereditate este esențial să se facă proba calității de moștenitor, fiind o acțiune care are ca scop tranșarea conflictului dintre două sau mai multe persoane în care fiecare se pretinde moștenitor al defunctului.

În cazul petiției de ereditate aspectul principal care se pune în discuție este dovedirea calității de moștenitor, indiferent că este moștenitor legal, legatar universal sau cu titlu universal. Instanța de judecată ținând seama de probele administrate va trebui să determine care titlu este preferabil și în raport de acesta cine este adevăratul moștenitor care are vocație succesorală, în tot sau în parte la bunurile defunctului; această dovadă se face în primul rând cu certificatul de moștenitor sau de calitate de moștenitor.

Certificatul de moștenitor se eliberează, în urma consensului ce trebuie să existe între moștenitori, de către notarul public care are competența de a dezbate procedura succesorală notarială, în conformitate cu dispozițiile Legii nr. 36/1995 și a dispozițiilor art. 1132 din Codul civil.

Certificatul de moștenitor este un act doveditor care face proba elementelor esențiale pentru a putea ca moștenitorii să se bucure de drepturile succesoriale ce li se cuvin potrivit legii, în mod efectiv.

Potrivit art. 1132 C.civ., certificatul de moștenitor se eliberează de către notarul public și cuprinde constatări referitoare la patrimoniul succesoral, numărul și calitatea moștenitorilor și cotele ce le revin din acest patrimoniu, precum și alte mențiuni prevăzute de lege.

Acest capitol prezintă conținutul, funcțiile certificatului și puterea doveditoare a certificatului de moștenitor. Potrivit legii, până la anularea sa prin hotărâre judecătorească certificatul de moștenitor face dovada deplină în privința calității de moștenitor și a cotei sau bunurilor ce se cuvin fiecărui moștenitor în parte. Astfel, potrivit dispozițiilor legale, atunci când un moștenitor întrăinează bunuri dobândite prin succesiune, dovada acestor drepturi succesoriale trebuie să se facă nu numai cu certificatul de moștenitor eliberat conform legii, dar și cu alte înscrisuri pe care le-a avut defunctul sau autorii lui și care privesc aceste drepturi.

Certificatul de moștenitor poate fi lovit fie de nulitate absolută, fie de nulitate relativă pentru motive care privesc încălcarea unor norme imperative sau dispozitive ori lipsa unor elemente esențiale pentru încheierea actului.

Capitolul al IV-lea este intitulat „Alte acte juridice cu caracter doveditor” și prezintă: certificatul de legatar, certificatul de calitate de moștenitor, certificatul suplimentar de moștenitor, certificatul de executor testamentar, certificatul de vacanță succesorală.

În concepția legiuitorului și potrivit dispozițiilor Legii nr. 36/1995 prin sintagma „moștenitor” s-a avut în vedere noțiunea de continuator al personalității defunctului respectiv succesorii care primesc atât pasivul, cât și activul moștenirii. Prin urmare certificatul de moștenitor se poate elibera moștenitorilor legali, dar și legatarilor universali sau cu titlu universal.

În schimb certificatul de legatar se poate elibera numai legatarului cu titlu particular care primește prin moștenire anumite bunuri individual determinate.

Potrivit art. 116 alin. (1) din Legea nr. 36/1995 la cererea moștenitorilor, notarul public poate elibera certificat de calitate de moștenitor, care atestă numărul, calitatea și întinderea drepturilor tuturor moștenitorilor legali, cu respectarea procedurii prevăzute pentru eliberarea certificatului de moștenitor, exceptând dispozițiile privind masa succesorală. Certificatul de calitate de moștenitor conține și dispoziții care privesc cotele succesoriale.

Potrivit art. 118 alin. (1) din Legea nr. 36/1995, după emiterea certificatului de moștenitor, un alt certificat poate fi eliberat numai în situațiile prevăzute de lege. Cu acordul tuturor moștenitorilor, notarul public poate relua procedura succesorală, în vederea completării încheierii finale cu bunurile emise din masa succesorală, eliberând un certificat de moștenitor suplimentar.

La rândul său art. 115 alin. (5) din Legea nr. 36/1995 statuează că, la cerere, notarul va putea elibera și un certificat de executor testamentar în cazul unei moșteniri tetamentare în cadrul căruia se prezintă un testament prin care defunctul a instituit un executor. Prin certificatul de executor testamentar, notarul va constata calitatea de executor, precum și întinderea drepturilor și obligațiilor acestora derivând din conținutul testamentului și prevederile legale referitoare la execuțiunea testamentară.

Potrivit art. 117 alin. (1) din Legea nr. 36/1995, în absența moștenitorilor legali sau testamentari, când în masa succesorală există bunuri, notarul public sesizat constată că succesiunea este vacantă și eliberează certificat de vacanță succesorală. Dacă masa succesorală este formată numai dintr-un drept de succesiune sau de folosință asupra unui loc de veci sau de înhumare, fără construcții funerare, notarul va constata prin încheiere stingerea acestuia fără să emită certificat de vacanță succesorală.

Așadar, un certificat de vacanță succesorală se poate emite atunci când în masa succesorală există bunuri și nu există moștenitori legali sau testamentari.

Capitolul al V-lea este denumit „Certificatul european de moștenitor”. Fiind o instituție nouă, capitolul al V-lea acordă o mai mare atenție certificatului european de moștenitor.

În contextul globalizării și al dinamicii raporturilor de drept internațional privat, îndeosebi a celor în materie succesorală, se contura ca absolut necesară elaborarea unui cadru legislativ la nivel european care să reglementeze un document juridic cu valoarea și competențele unui certificat de moștenitor.

Pentru ca cetățenii europeni să poată profita, în condiții de deplină securitate juridică, de toate avantajele pe care le oferă piața internă Regulamentul 650/2012 ar trebui să le confere posibilitatea de a cunoaște din timp legea aplicabilă succesiunii lor, ar trebui să fie introduse în acest Regulament norme armonizate privind conflictele de legi, în scopul evitării rezultatelor contradictorii.

Principala regulă ar trebui să se asigure că succesiunea este reglementată de o lege previzibilă cu care are legăturile cele mai strânse. În scopul evitării fragmentării, atunci când masa succesorală este compusă din bunuri situate pe teritoriile mai multor state, dar și din motive de securitate juridică această lege ar trebui să reglementeze succesiunea în ansamblul său, respectiv toate bunurile care intră în componența patrimoniului succesoral, indiferent că sunt bunuri mobile sau imobile, și indiferent dacă sunt situate într-un stat membru al U. E. sau într-un stat din afara Uniunii.

Acest demers științific și legislativ ar avea menirea de a simplifica procedurile de stabilire a moștenirii și de a evita disputele care ar putea să apară între succesori în situația în care o persoană decedată lasă un testament, iar în procesul formalităților sunt implicate sisteme juridice care aparțin mai multor state membre. Noile prevederi legale ar putea conduce la evitarea unor procese îndelungi și costisitoare, precum și la reducerea birocrăției pentru moștenitori.

Potrivit noilor prevederi, dacă o persoană decedează într-un stat membru al U.E., dar care nu este țara sa de origine, succesiunea se va dezbate, în principiu, potrivit legislației din țara în care a avut *reședința obișnuită*, de către autoritățile sau instanțele statului respectiv.

Cetățeanul care își întocmește testamentul va putea decide cu privire la executorul testamentar în conformitate cu legislația din statul său de origine, stat membru al U.E.

Aceste prevederi legislative nu vor produce efecte juridice în cazul persoanelor care rămân rezidente în statele lor de origine, nu modifică legislația națională cu privire la succesiune,

impozitare, proprietate și nu presupun necesitatea armonizării legislației naționale cu cea europeană.

Așadar din august 2015 Comisia va introduce un **certificat european de moștenitor**, care va da posibilitatea persoanelor fizice să facă dovada calității de moștenitor sau de administrator al unei succesiuni, fără să fie necesare alte formalități pe teritoriul Uniunii Europene.

Acest demers legislativ va reprezenta un progres considerabil față de situația actuală, în care persoanele fizice au serioase dificultăți în exercitarea drepturilor lor. Rezultatul ce se preconizează a fi este accelerarea procedurilor succesoriale, reducerea birocrăției și a costurilor acestora.

Prin urmare, până în august 2015 toate statele membre ale U.E. au obligația de a alinia legislația națională la normele europene în materie de succesiuni.

Titlul al II-lea este denumit „Efectele petiției de ereditate” și este împărțit în două capitole

Capitolul I este intitulat „Efecte între adevăratul moștenitor și moștenitorul aparent”.

Cu privire la efectele pe care le produce admiterea acțiunii în petiție de ereditate este lesne de înțeles că, principalul efect îl constituie recunoașterea calității de moștenitor și, pe cale de consecință obligarea pârâtului care deține fără titlu bunurile din patrimoniul succesoral să le restituie adevăratului moștenitor. În practică însă, se pot ivi mai multe situații după cum moștenitorul aparent a fost de bună-credință sau de rea-credință, sau după cum bunurile au fost sau nu înstrăinate, au pierit sau nu din culpa deținătorului.

Cu privire la restituirea bunurilor succesoriale în natură, această operațiune nu poate ridica probleme: bunul se restituie adevăratului proprietar, potrivit legii, în întregime și liber de orice sarcini.

Lucrurile se complică însă în cazul pieririi totale sau a înstrăinării bunului ce ar fi trebuit să fie supus restituirii, situație în care debitorul obligației de restituire este ținut să plătească valoarea pe care o avea bunul fie la momentul când a pierit, fie la momentul înstrăinării în funcție de cea mai mică dintre aceste valori. În schimb, dacă debitorul obligației de restituire a fost de rea-credință sau obligația de restituire provine din culpa sa, legiuitorul îl sancționează prin aceea că se va lua în considerare valoarea cea mai mare a bunului.

Este de apreciat că, legiuitorul manifestă o exigență sporită sancționând debitorul de rea-credință și prezintă o indulgență față de debitorul de bună-credință.

Deasemenea, Codul civil în vigoare prevede și situația în care bunul ce trebuie restituit a pierit fortuit; în acest caz debitorul obligației de restituire va fi liberat de această obligație, însă va trebui să predea creditorului indemnizația pe care a încasat-o ca urmare a pieririi bunului ori dreptul de a încasa această indemnizație. Și în acest caz legiuitorul face distincție între debitorul de bună-credință și cel de rea-credință, în sensul că, dacă debitorul este de rea-credință nu este liberat de obligația de restituire cu excepția cazului în care poate să dovedească că bunul ar fi pierit și dacă ar fi fost predat creditorului.

Ca element de noutate legislativă în materie civilă (indemnizația de asigurare a bunului), pe de o parte vine să adapteze realitățile și nevoile sociale la legislația națională, iar pe de altă parte are și un caracter sancționator în sensul că sancționează posesorii de bunuri care nu-și încheie polița de asigurare cu privire la respectivele lucruri cu neplata acelei indemnizații.

În situația în care bunul care trebuie să fie restituit a pierit parțial, a fost deteriorat sau a suferit o scădere de valoare, debitorul obligației de restituire va trebui să îl indemnizeze pe creditor cu excepția cazului în care pierirea a rezultat din folosința normală a bunului sau dintr-o împrejurare neimputabilă debitorului.

Capitolul al II-lea prezintă “Efecte între adevăratul moștenitor și terți”. Admiterea acțiunii în petiție de ereditate produce, așa cum era și firesc, efecte și față de terți, în sensul că întâlnim de asemenea distincția între terțul de bună-credință și terțul de rea-credință pentru situația în care bunurile succesiunii i-au fost transmise acestuia. Prin urmare, în situația în care un terț a dobândit cu bună-credință în baza unui titlu translativ de proprietate un bun imobil de la moștenitorul aparent, el dobândește proprietatea prin uzucapiune, cu condiția ca să posede bunul timp de 5 ani, în condițiile prevăzute de lege.

Se poate spune că, actele de conservare și administrare încheiate de debitorul obligației de restituire, dar care profită adevăratului moștenitor se mențin, chiar dacă sunt încheiate de moștenitorii aparenti de rea-credință, pe când actele de dispoziție cu titlu oneros se mențin doar dacă sunt încheiate de moștenitorul aparent cu terțul de bună-credință. Actele de dispoziție cu titlu gratuit, pe care debitorul obligației de restituire le-a încheiat cu un terț (indiferent că e de bună sau de rea-credință) nu sunt opozabile adevăratului moștenitor, după cum nu sunt opozabile nici actele cu titlu oneros încheiate de debitorul obligației de restituire cu terțul de rea-credință.

Prin urmare, efectele admiterii acțiunii în petiție de ereditate sunt complexe și diferă după cum bunul este mobil sau imobil, debitorul obligației de restituire este de bună sau de rea-

credință, bunul a pierit sau nu fortuit ori după cum terțul dobânditor este de bună sau de rea-credință. Inutil să mai specificăm faptul că, dacă acțiunea în petiție de ereditate nu este admisă, ea nu produce niciun efect.

Partea a IV-a este intitulată „Sezina” și este împărțită în trei titluri.

Titlul I este denumit „Noțiune, reglementare, moștenitori sezinari” și este împărțit în patru capitole.

Capitolul I este intitulat „Introducere, istoric și fundament” și analizează instituția transmisiunii instituției moștenirii, arătând că noțiunea de posesiune capătă o accepțiune specială, Codul civil reglementând diferit transmiterea activului și pasivului moștenirii de transmiterea posesiei acesteia. În acest sens Codul civil face distincția între moștenitorii sezinari și moștenitorii nesezinari.

Capitolul I prezintă diferite opinii exprimate în literatura de specialitate cu privire la dobândirea posesiunii moștenirii și arată că această posesiune este independentă de elementele constitutive ale posesiunii în dreptul comun, moștenitorul sezinar dobândind posesiunea moștenirii chiar dacă nu stăpânește bunurile succesoriale, ele putând fi stăpânite la acea dată de alte persoane care nici nu au calitatea de moștenitor.

Codul civil reglementează trei categorii de moștenitori: moștenitorii sezinari; moștenitorii nesezinari; legatarii, iar mai apoi am acordat atenție noțiunii de sezina pornind de la origine și ajungând până la efectele acesteia.

Capitolul I prezintă originile sezinei potrivit dreptului german, arătând că aceasta derivă din cuvântul german *sazjan*, care însemna a pune, a stabili; legiuitorul francez considera că exercitarea drepturilor și acțiunilor defunctului sunt un efect direct al sezinei întrucât succesori nesezinari care nu sunt investiți cu aceste drepturi nu pot fi obligați decât după trimiterea lor în posesie. Potrivit dreptului francez moștenitorii sezinari continuă persoana defunctului și dețin toate prerogativele aferente folosinței defunctului.

Reglementările Codului civil francez nu se regăsesc și în Codul civil român, acesta din urmă nu atribuie sezina de drept tuturor moștenitorilor legali, ci numai soțului supraviețuitor, ascendenților și descendenților.

Capitolul al II-lea este denumit „Noțiune și caractere juridice”. Sezina reprezintă beneficiul acordat de lege moștenitorilor rezervatari de a stăpâni de drept moștenirea, fără nicio formalitate la data decesului autorului lor.

Analizează caracterurile juridice ale sezinii, arătând că aceasta are *caracter legal*, întrucât decurge din lege și se înfăptuiește în baza legii, *caracter individual* ce rezultă din faptul că fiecare coproprietar poate sta singur în judecată indiferent de calitatea sa procesuală, în orice acțiune privitoare la coproprietate.

De asemenea sezina are și *caracter succesiv* ce rezultă din faptul că acest drept se transmite următorului moștenitor mai apropiat în grad și care are vocație succesorală, dar și *caracter perpetuu* ce rezultă din dreptul moștenitorului sezinar de a administra patrimoniul succesoral și de a exercita toate acțiunile patrimoniale ale defunctului începând cu data decesului acestuia.

Capitolul al III-lea este intitulat „Moștenitorii sezinari”. Analizând moștenitorii sezinari potrivit Codului civil, se prezintă că aceștia sunt soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenți privilegiați și că legiuitorul nu distinge între descendenții din căsătorie, din afara căsătoriei sau din adopție, incluzând în această categorie toți descendenții defunctului indiferent de grad.

Arată că, spre deosebire de dreptul francez unde toți moștenitorii legali sunt și sezinari, în dreptul român toți cei ce au posesiunea de drept a moșteniri, chiar înainte de eliberarea certificatului de moștenitor sunt doar ascendenții și descendenții, legiuitorul român identificând astfel moștenitori sezinari cu cei rezervatari.

Capitolul al III-lea analizează faptul că, în virtutea sa de moștenitor sezinar, soțul supraviețuitor poate veni la moștenire numai în nume propriu fără a avea posibilitatea de a veni și prin reprezentant, arătând că, în ceea ce privește materia reprezentării aceasta nu i se poate aplica soțului supraviețuitor întrucât reprezentarea funcționează doar când este vorba de relații bazate pe rudenie, iar admiterea reprezentării în cazul descendenților soțului supraviețuitor nu ar face decât să suprapună clasa I de moștenitori legali cu descendenții soțului supraviețuitor, iar acesta în care ei nu sunt comuni cu cei ai defunctului (copiii din altă căsătorie ai soțului supraviețuitor) s-ar putea crea o situație nefirească de a se recunoaște drepturi succesoriale bazate pe alte legături decât legătura de rudenie sau pe cea izvorâtă din căsătorie.

Așadar descendenții defunctului vin la moștenire indiferent de gradul de rudenie până la ultimul grad din acea clasă care îndeplinește condițiile cerute de lege pentru a moșteni, Codul civil nefăcând distincție între copilul născut din afara căsătoriei, dar a cărui filiație a fost stabilită prin lege față de defunct și copilul din căsătorie sau cei adoptați.

Legiuitorul a ținut seama în acordarea acestui drept și ascendenților privilegiați de legătura de rudenie existentă între defunct și părinții săi, pe consideretul că aceștia sunt cele mai apropiate rude ale defunctului, în situația în care acesta nu are descendenți direcți.

Capitolul al IV-lea prezintă „Efectele sezei”. Analizând efectele sezei se arată că principalul său efect este dat de faptul că, moștenitorii sezinari au dreptul de a administra patrimoniul succesoral și de a exercita toate acțiunile patrimoniale ale defunctului fără a fi necesare îndeplinirea vreunei proceduri.

Primul efect al sezei este acela că, moștenitorul sezinar ia în stăpânirea de fapt și are dreptul de a administra toate bunurile succesoriale dobândite de la defunct, toate drepturile asupra fructelor bunurilor, fără a fi necesară îndeplinirea vreunei formalități prealabile, înainte de obținerea certificatului de moștenitor.

În situația în care există mai mulți moștenitori sezinari oricare dintre aceștia poate exercita posesiunea de drept asupra întregului patrimoniu succesoral.

Analizând dispozițiile Legii 36/1195 se arată că, există anumite excepții potrivit cărora moștenitorii sezinari nu pot administra bunurile succesoriale, astfel în temeiul art. 72 din lege dacă există pericol de înstrăinare, pierdere, înlocuire sau distrugere a bunurilor, notarul public poate pune bunurile sub sigiliu sau le va putea preda unui custode.

Dacă există bunuri succesoriale aflate în posesia unei terțe persoane care nu deține calitatea de moștenitor, moștenitorii sezinari pot intra în stăpânirea acestor bunuri prin intermediul acțiunii în revendicare sau acțiunii posesorii.

Moștenitorii sezinari pot urmări debitorii succesiunii și deținătorii bunurilor succesoriale și pot exercita acțiuni posesorii cu privire la bunurile succesoriale și orice alte acțiuni cu caracter patrimonial cu privire la bunurile care au aparținut celui care lasă moștenirea.

Efectele sezei se produc până când moștenitorul sezinar sau nesezinar devine proprietar exclusiv al bunului.

Titlul al II-lea poartă denumirea „Dobândirea sezei (de către moștenitori nesezinari, legatari)” și prezintă un singur capitol denumit „Transmiterea patrimoniului defunctului în posesia moștenitorilor legali nesezinari”.

Dacă, Codul civil reglementează expres moștenitorii sezinari, cu privire la cei nesezinari legiuitorul nu face precizarea expresă, rezultând că *per a contrario* intră în categoria

moștenitorilor nesezinari celelalte clase de moștenitori nesezinari din celelalte clase de moștenitori.

Așadar, moștenitorii nesezinari sunt toți ceilalți moștenitori legali ai defunctului care au vocație la moștenire, adică ascendenții ordinari, colaterali privilegiați, colaterali ordinari și legatarii.

Cu privire la intrarea în posesie a moștenitorilor legali nesezinari, Codul civil a renunțat la expresia „trimiterea în posesie” utilizând în prezent expresia „intrarea în stăpânirea de fapt a moștenirii” în ideea de a conferi mai multă stabilitate în evitarea confuziilor dintre sezină și posesia de drept.

Moștenitorii legali nesezinari pentru a intra în stăpânirea de fapt a moștenirii sunt obligați să îndeplinească anumite formalități pentru eliberarea certificatului de moștenitor, iar înainte de acest moment ei nu pot fi urmăriți pentru datoriile defunctului. Însă ei pot beneficia de fructele și bunurile care au intrat în patrimoniul defunctului după deschiderea moștenirii dar înainte de eliberarea certificatului de moștenitor. Prin urmare legiuitorul conferă moștenitorului nesezinar anumite drepturi chiar înainte de a conferi obligații.

Trimiterea în posesie are loc numai la solicitarea moștenitorilor legali nesezinari și se realizează de către notarul public în cadrul procedurii succesorală notariale

Pentru îndeplinirea acestei proceduri este necesar ca moștenitorii legali nesezinari să dovedească că au vocație succesorală și întinderea drepturilor lor.

Potrivit art. 1139 din Codul civil, comuna, orașul, municipiul intră în stăpânirea de fapt a moștenirii de îndată ce toți succesibili cunoscuți au renunțat la moștenire ori dacă la îndeplinirea termenului de opțiune succesorală niciun moștenitor nu era cunoscut.

Moștenirea se dobândește retroactiv de la data deschiderii sale. Prin urmare statul dobândește succesiunea vacantă fără a avea obligația de a solicita trimiterea în posesie, el putând să exercite drepturile și obligațiile înainte de eliberarea certificatului de vacanță succesorală. Se naște astfel întrebarea dacă statul are calitatea de moștenitor sezinar sau nesezinar?

Se poate spune că statul este moștenitor nesezinar întrucât dobândește moștenirea retroactiv de la data deschiderii sale, dar poate fi considerat și moștenitor sezinar întrucât dobândește stăpânirea de fapt a moștenirii **de îndată** cu condiția să nu existe moștenitori cunoscuți sau moștenitorii să fi renunțat la moștenire. În opinia noastră statul poate avea în egală măsură și calitatea de moștenitor sezinar și calitatea de moștenitor nesezinar.

Efectele trimiterii în posesiune în cazul moștenitorilor nesezinari sunt cele prevăzute pentru sezină în general, aceștia fiind considerați că au dobândit stăpânirea de fapt a moștenirii retroactiv de la data deschiderii acesteia.

În prezent legiuitorul nu stipulează clar dacă moștenitorul legal nesezinar are la dispoziție toate mijloacele prevăzute de lege pentru a-și proteja patrimoniul împotriva acțiunilor ilicite ale terților.

De asemenea legiuitorul statuează că, sunt anulabile liberalitățile făcute medicilor, farmaciștilor, personalului medical în perioada în care aceștia îi acodau îngrijiri de specialitate testatorului pentru boala din cauza căruia a decedat.

Titlul al III-lea este denumit “Legatul și predarea legatelor” și este împărțit în două capitole.

Capitolul I este intitulat „Legatul”. Legatele reprezintă obiectul principal al testamentului. Codul civil în art. 986 definește legatul ca fiind dispoziția testamentară prin care testatorul stipulează ca la decesul său unul sau mai mulți legatari să dobândească întregul său patrimoniu, o fracțiune din acesta sau anumite bunuri determinate.

În opinia noastră, legatul reprezintă cea mai importantă dispoziție testamentară prin care testatorul desemnează ca după decesul său una sau mai multe persoane să dobândească fie întreg patrimoniu, fie o parte din acesta sau anumite bunuri individual determinate.

Codul civil în art. 989 alin. (1) stipulează că sub sancțiunea nulității absolute dispunătorul trebuie să îl determine pe beneficiarul liberalității ori cel puțin să prevadă criteriile pe baza cărora acest beneficiar să poată fi determinat la data la care liberalitatea produce efecte juridice.

Persoana care nu există la data întocmirii liberalității poate beneficia de o liberalitate dacă acesta este făcută în favoarea unei persoane capabile, cu sarcina pentru acesta din urmă de a transmite beneficiarului obiectul liberalității îndată ce va fi posibil.

Legatarii sunt persoanele desemnate personal de testator în conținutul testamentului ce îndeplinesc condițiile de a primi legate cu titlu gratuit. Aceste condiții sunt: să existe și să aibe capacitatea de a primi.

Capitolul al II-lea este denumit „Predarea legatelor”. Cu privire la predarea legatelor, legiuitorul stipulează că acesta se face în funcție de tipologia legatului și poate fi legat universal, cu titlu uiversal sau cu titlu particular. Însă, indiferent de tipologia acestuia predarea legatului

constă în remiterea materială a posesiunii bunurilor ce formează obiectul legatului sau în învoirea la luarea lor în stăpânire.

Transmiterea dreptului de proprietate asupra bunului ce formează obiectul legatului, este diferit de cel al transmiterii posesiei și independent de instituția acceptării sau repudierii moștenirii, deoarece dreptul de proprietate asupra bunului se transferă către legatar la data decesului testatorului.

Legatarul universal poate cere intrarea în stăpânirea de fapt a moștenirii chiar de la moștenitorii rezervatari, iar dacă nu există această categorie de moștenitori, ori aceștia refuză, legatarul poate intra așa cum arătam în stăpânirea moștenirii prin eliberarea certificatului de moștenitor.

Dacă legatarul universal a fost instituit prin testament autentic notarul public este obligat să îi citeze și pe moștenitorii rezervatari, iar în cazul testamentului olograf vor fi citați toți moștenitorii legali și executorul testamentar dacă a fost desemnat prin testament.

Așadar se poate spune că intrarea legatarului universal în stăpânirea de fapt a moștenirii se poate realiza fie când moștenitorii rezervatari consimt de bună voie la aceasta, fie când, în absența moștenitorilor rezervatari sau când aceștia refuză, legatarul intră în străpânirea moștenirii ca urmare a dobândirii certificatului de moștenitor.

Legiuitorul consacră instituției legatarului cu titlu universal art. 1055 C.civ. care prevede că, legatarul cu titlu universal este succesorul căruia printr-o dispoziție testamentară i se conferă vocație la o fracțiune din moștenire.

Legatarul cu titlu universal poate să solicite intrarea în stăpânirea de fapt a moștenirii, fie de la moștenitorii rezervatari dacă aceștia există, fie de la legatarul universal care a intrat în stăpânirea de fapt a moștenirii ori de la moștenitorii legali nerezervatari, dar poate intra și în stăpânirea de drept a moștenirii prin eliberarea certificatului de moștenitor în același condiții ca și legatarul cu titlu universal.

În concluzie, ca și în cazul legatarului universal și legatarul cu titlu universal poate intra în stăpânirea de fapt a moștenirii prin eliberarea certificatului de moștenitor sau după caz prin pronunțarea hotărârii de către instanța de judecată.

Predarea legatului cu titlu particular se face de către moștenitorii legali, de către legatarii universali sau de către legatarii cu titlu universal și poate fi solicitată de la data deschiderii moștenirii, fără a se mai aștepta efectuarea împărțiri moștenirii.

Concluzii finale și propuneri de lege ferenda

Instituția transmisiunii succesoriale a reprezentat și va continua să reprezinte obiectul unor ample demersuri în doctrina de specialitate din țara noastră.

În prima parte a demersului nostru științific analizând instituția opțiunii succesoriale am arătat că legislația în vigoare nu consacră o definiție expresă dreptului de opțiune succesorală, limitându-se doar la a statua că nimeni nu poate fi obligat să accepte o moștenire ce i se cuvine. Dreptul de opțiune succesorală este dreptul născut în persoana moștenitorilor de la data decesului celui care lasă moștenirea și presupune alegerea acestora de a accepta succesiunea sau de a renunța la aceasta.

Așadar, dreptul de opțiune succesorală îl au exclusiv moștenitorii defunctului sau legatarii. Prin urmare, considerăm că, *opțiunea nu poate fi exercitată de către creditorii personali ai moștenitorilor, fiind un drept cu profund caracter personal. Per a contrario*, dacă am admite dreptul de opțiune succesorală creditorilor personali ai moștenitorilor ar însemna să încălcăm principiul libertății dreptului de opțiune succesorală.

Codul civil în art 1113 alin. (2) statuează că *succesibilul care nu optează în termenul stabilit de instanța judecătorească este considerat că a renunțat la moștenire*. Interpretarea *ad literam* a acestei dispoziții legale conduce la concluzia că moștenitorul care nu și-a exprimat opțiunea succesorală în termenul stabilit de instanța de judecată, a renunțat la moștenire.

Pe de altă parte, conform dispozițiilor art. 1104 alin. (1) din Codul civil *în cazul în care succesibilul a cerut întocmirea inventarului anterior exercitării dreptului de opțiune succesorală, termenul de opțiune nu se va împlini mai devreme de două luni de la data la care i se comunică procesul-verbal de inventariere*. Așadar, aceasta constituie unica situație în care termenul de opțiune succesorală se poate prelungi. Prin urmare, prelungirea termenului de opțiune succesorală poate să intervină numai în cazul în care a fost formulată o cerere de inventariere a bunurilor succesoriale, însă numai în interiorul termenului de un an.

În mod practic, succesibilul poate solicita efectuarea inventarului în interiorul termenului de opțiune succesorală (un an), după care curge timpul necesar pentru ca inventarul să aibă loc efectiv, iar mai apoi va curge termenul de 2 luni de la comunicarea procesului-verbal de inventariere. Termenul nu se poate prelungi excesiv, deoarece în mod rezonabil, efectuarea unui inventar nu presupune un interval prea mare de timp.

Conform art. 1104 alin. (2) C.civ., *pe durata efectuării inventarului, succesibilul nu poate fi considerat moștenitor, cu excepția cazului în care a acceptat moștenirea.*

Cu toate acestea se pune întrebarea, dacă legiuitorul a acordat succesibilului posibilitatea de a accepta moștenirea înainte de a i se comunica procesul-verbal de inventariere, ce rost mai are să se prelungească termenul de opțiune succesorală, dacă moștenitorul avea oricum de gând să accepte moștenirea?

O altă mențiune este legată de situația în care, în cazul săvârșirii unei fapte în fraudă moștenitorilor, succesorul vinovat nu mai poate beneficia de bunurile din moștenire pe care le-a sustras sau ascuns și va fi obligat la plata datoriilor și sarcinilor moștenirii în raport cu cota ce i s-ar fi cuvenit, plătind chiar cu bunurile proprii.

Am considerat că, ar fi fost suficient ca succesibilul să plătească datoriile și sarcinile moștenirii proporțional cu cota sa din moștenire, mai puțin să includă și sancțiunea prin care să se ia în calcul și bunurile sale proprii.

Așadar, propunem de *lege ferenda*, modificarea art. 1119 C.civ. în sensul: (1) Moștenitorul care, cu rea-credință, a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul moștenirii sau a ascuns o donație care era supusă raportului ori reducățiunii este considerat că a acceptat moștenirea, chiar dacă anterior renunțase la ea. În această situație, succesibilul nu va avea însă niciun drept asupra bunurilor sustrate sau ascunse și, după caz, va fi obligat să raporteze sau să reducă donația ascunsă, fără a lua parte la distribuirea bunului donat.

(2) *Moștenitorul aflat în situația prevăzută la alin. (1) este ținut să plătească datoriile și sarcinile moștenirii proporțional cu cota sa din moștenire.*

În a doua parte am analizat aspecte privind transmisiunea activului și pasivului succesoral pornind de la premisa că există deosebiri esențiale în raport de modalitățile de transmitere a acestui drept.

Instituția activului succesoral necesită o abordare mai amănunțită deoarece este importantă întrucât stabilește limitele în care moștenitorii beneficiază de drepturile ce le revin potrivit vocației lor.

Până la acest moment conceptul de activ succesoral nu a prins contur într-un studiu special, deși în doctrină se regăsește acest termen, el nu a fost analizat în detaliu, de aceea am apreciat oportun să acordăm acestui concept o atenție specială.

La origini acest concept a fost regăsit pentru prima dată în art. 1067 alin. (2) din C.civ. care prevedea că *dacă legatele cu titlu particular depășesc activul net al moștenirii, ele vor fi reduse în măsura depășirii.*

Analizând în profunzime acest concept am pus în evidență că activul succesoral poate fi considerat acea componentă pozitivă a succesiunii formată din drepturile defunctului cu caracter patrimonial și care vor fi transmise către moștenitorii săi prin mijloacele legale puse la dispoziție. Scopul analizei efectuate asupra instituției activului succesoral urmărește în principal să asigure respectarea principiului transmisiunii patrimoniului defunctului, cunoscut fiind faptul că de cele mai multe ori activul succesoral este mai mare decât pasivul.

Legat de aceste aspecte și cunoscând faptul că legislația și doctrina nu îmbrățișează o definiție coerentă și completă a conceptului de activ succesoral propunem introducerea acestui concept în cadrul dispozițiilor Codului civil, astfel: *Activul succesoral reprezintă acea componentă pozitivă a succesiunii formată din drepturile defunctului ce au caracter patrimonial și care urmează să fie transmise către moștenitorii săi prin mijloacele puse la dispoziție de lege.*

În ce privește dispozițiile legale prin care executorul testamentar poate propune moștenitorilor spre aprobare un proiect de partaj succesoral, am considerat că această împărțea nu mai este necesară în situația în care, chiar defunctul, prin testament a lăsat dispoziții cu privire la modul în care să fie împărțite bunurile succesoriale între moștenitorii săi și cu privire la persoana executorului testamentar care să ducă la îndeplinire aceste dispoziții. Partajul succesoral s-ar impune numai în situația în care defunctul prin testament nu a făcut precizări concrete cu privire la distribuția bunurilor sale lăsând aceste aspecte la libera inspirație a executorului testamentar.

În practică succesiunea testamentară constituie excepția, iar moștenirea legală regula. Drept urmare, în cazurile destul de rare în care se optează pentru succesiunea testamentară cel mai adesea defunctul dispune cu privire la modul în care bunurile sale să fie împărțite între moștenitori și rareori inserează în testament dispoziții cu privire la persoana care să facă acte de conservare și administrare a patrimoniului până când acesta va fi deferit moștenitorilor. Tocmai de aceea propunem *de lege ferenda* ca legiuitorul să aibă în vedere *inserarea printre atribuțiile executorului și a celor prevăzute pentru exercitarea drepturilor specifice unei simple administrări ori conservări a unui bun sau grevarea lui cu o garanție reală, toate aceste acte juridice având scopul de a mări sau proteja valoarea activului succesoral.*

Am supus analizei demersului nostru științific efectele pe care le produce vacanța succesorală asupra activului moștenirii arătând că, certificatul de vacanță succesorală fiind un act constatat și nu constitutiv de drepturi, statul, ca moștenitor vacant, dobândește aceleași drepturi pe care le-a avut și defunctul la data morții. Rezumând cele arătate anterior putem spune că principalul efect pe care vacanța succesorală îl produce asupra activului succesoral este acela al îmbogățirii patrimoniului, al creșterii activului succesoral al celui care primește moștenirea.

Am menționat că, pentru ca statului să i se recunoască legitimare procesual pasivă în litigii care au ca obiect pretenții asupra calității de unic moștenitor este necesară eliberarea unui certificat de vacanță succesorală, fie cu privire la înreg patrimoniul defunctului, fie pentru o parte din acesta, atunci când defunctul, deși lasă moștenitori, aceștia nu au vocație la întreaga moștenire, ci doar la o parte din ea, restul revenind statului cu titlu de moștenire vacantă.

În urma analizelor efectuate am constatat că nici doctrina și nici legislația în vigoare nu dispune cu privire la cazurile în care elementele existente în activul succesoral nu sunt suficiente pentru a acoperi sarcinile și datoriile moștenirii.

Se poate deduce de aici că, în această situație, neexistând bunuri suficiente în succesiune pentru îndeplinirea creanțelor moștenirii, creditorii moștenirii sunt singuri prejudiciați.

Se pot întâlni și cazuri în care nici creanțele care aparțin statului nu pot fi îndeplinite din bunurile care aparțin moștenirii vacante, întrucât sunt insuficiente. Adesea se ajunge în situația nefericită ca societatea să suporte datoriile care există în patrimoniul unei persoane fizice.

Pentru aceasta propune *de lege ferenda* existența unui cadru legal care să stipuleze expres *care este situația excedentului de pasiv succesoral care a rămas în urma succesiunii vacante și care nu poate fi acoperit din activul moștenirii.*

În cadrul demersului nostru științific am analizat și instituția transmisiunii pasivului succesoral tocmai pentru a stabili în ce măsură patrimoniul moștenitorilor este afectat prin această transmisiune.

În urma cercetărilor efectuate și având în vedere că nici în legislație, nici în doctrină nu s-a evidențiat o definiție coerentă a noțiunii de pasiv succesoral, propunem inserarea unor dispozițiile legale în materie succesorală care să prevadă în mod explicit și fără echivoc conținutul conceptului de pasiv succesoral

În acest sens propunem o formă ce rămâne deschisă sugestiilor care să exprime conceptul de pasiv succesoral, astfel: *pasivul succesoral reprezintă acea componentă negativă a*

succesiunii formată din datoriile și sarcinile defunctului ce pot avea caracter patrimonial și care urmează să fie transmise către moștenitorii săi prin mijloacele prevăzute de lege.

Acest demers legislativ și doctrinar ar putea părea oportun luând în considerare că sintagma *pasiv succesoral* nu are înțelesul pe care îl regăsim în limbajul curent.

Pornind la cercetarea pasivului succesoral am considerat absolut necesar să delimităm acest concept de noțiunea activului succesoral, operațiune obligatorie pentru a se putea aplica regulile de drept succesoral. În cadrul acestui demers am subliniat că stabilirea pasivului succesoral este obligatorie întrucât are în vedere nu doar persoanele care sunt obligate la plata acestuia, dar și regulile privind stingerea datoriilor precum și operațiunile juridice care sunt obligatorii pentru lichidarea oricărei succesiuni.

În cadrul demersului nostru științific, am analizat noutatea ce apare în dreptul internațional privat în materie succesorală cu inserarea unui document juridic cu valoarea și competențele unui certificat de moștenitor.

Astfel, Uniunea Europeană (UE) a creat Regulamentul nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui Certificat European de Moștenitor.

Oportun ni s-a părut cercetarea acestui Certificatul European de Moștenitor care va deveni aplicabil prin Regulamentul nr. 650/2012 la data de 17 august 2015.

În urma analizei acestui Regulament, am dedus că prin normele ce se vor impune la nivel european se vor putea simplifica procedurile de stabilire a moștenirii și se vor putea evita disputele ce ar putea să apară între succesori în situația în care o persoană decedată lasă un testament, iar în procesul formalităților sunt implicate sisteme juridice care aparțin mai multor state membre.

Astfel, scopul introducerii acestui Regulament este acela prin care se va da posibilitatea persoanelor fizice să facă dovada calității de moștenitor sau de administrator al unei succesiuni, fără să fie necesare alte formalități pe teritoriul Uniunii Europene.

Cercetând aceste norme, am considerat că acestui Regulament îi trebuie aplicate mici modificări. Astfel, considerăm de o importanță deosebită modificarea termenului de valabilitate a copiilor certificate ce sunt eliberate solicitantului, deoarece potrivit legislației naționale românești certificatul de moștenitor nu necesită o „revizuire” de prelungire a valabilității, acesta

fiind **definitiv**. Copiile CEM eliberate de către autoritatea emitentă sunt valabile pentru o perioadă limitată de șase luni, ce se va regăsi indicat în copia certificată sub forma unei date de expirare, iar în anumite situații considerate excepționale și justificative, autoritatea emitentă poate lua decizia, prin derogare, ca perioada de valabilitate să fie mai lungă. Propunem *de lege ferenda* inserarea unei valabilități pe perioadă nedeterminată a Certificat European de Moștenitor, pentru a putea evita multe din procedurile birocratice, de altfel întâlnite atât în România, cât și la nivel internațional.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Adam I., Rusu A., *Drept civil. Succesiuni.*, Editura All Beck, București, 2003
- Alexandresco D., *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român. Tomul 3, partea a II-a, art. 644-799*, Atelierele grafice Socec&Co societatea anonimă, București, 1912
- Bacaci A., Comăniță G., *Drept civil. Succesiunile*, Editura Universul Juridic, București, 2013
- Baias F.A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I., *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Editura C.H.Beck, București, 2012
- Banu A.L., *Pasivul succesoral*, Editura Universul Juridic, București, 2011
- Bălan N., *Procedura succesorală notarială*, Editura Buna Vestire, Blaj 2002
- Bob M.D., *Probleme de moșteniri în vechiul și noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2012
- Boroi G., Anghelescu C.A., *Curs de drept civil. Partea generală, ediția a 2-a revizuită și adăugită*, Editura Hamangiu, București, 2012
- Boroi G., Anghelescu CA, *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*, Editura Hamangiu, București, 2013
- Boroi G., *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Editura Hamangiu, București, 2010
- Boroi G., Stănciulescu L., G. Boroi, L. Stănciulescu, *Instituții de drept civil*, Editura Hamangiu, București, 2012
- Cadariu-Lungu I. E., *Dreptul de moștenirea în Noul Cod Civil*, Editura Hamangiu, București, 2012
- Chirică D., *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, Editura C.H.Beck, București, 2014
- Congrès des notaires de France, *La transmission*, 108e Congrès montpellier du 23 au 26 septembre 2012
- Deak F., Popescu R., *Tratat de drept succesoral, vol. I Moștenirea legală*, Editura Universul Juridic, București, 2013

- Deak F., Popescu R., *Tratat de drept succesoral, vol.II Moștenirea testamentară*, Editura Universul Juridic, București, 2014
- Deak F., Popescu R., *Tratat de drept succesoral. Vol. III Transmisiunea și partajul moștenirii*, Editura Universul Juridic, București, 2014
- Deak F., *Tratat de drept succesoral*, ed. a II-a, actualizată și completă, Editura Universul Juridic, București, 2002
- Dogaru I., Stănescu V., Soreață M., *Bazele dreptului civil, vol. V, Succesiuni*, Editura C.H.Beck, București, 2009
- Eliescu M., *Curs de succesiuni*, Editura Humanitas, București, 1997
- Eliescu M., *Transmisiunea și împărțea moștenirii în dreptul Republicii Socialiste România*, Editura Academiei, București, 1966
- Florescu D.C., *Dreptul succesoral în noul Cod civil, ediția a II-a revăzută și adăugită*, Universul Juridic, București, 2012
- Genoiu I., *Ce drepturi are soțul supraviețuitor la moștenirea soțului decedat?*, Editura C.H.Beck, București, 2013
- Genoiu I., *Drept succesoral*, Editura C.H.Beck, București, 2008
- Genoiu I., *Dreptul la moștenire în Codul civil. Ediția 2*, Editura C.H.Beck, București, 2013
- Grimaldi M., *Droit civil. Successions*, Litec, 3e éd., Paris, 1995
- Joubert N., Bosse-Platiere H., *Le Certificat Successoral Europeen: des éclaircies attendues, în lucrarea L'avenir europeen du droit des successions internationales*, apărută sub coordnarea autorilor H.Bosse-Platiere, N.Damas și Y.Deren, Ed. Lexis nexis, 2011
- Macovei C., Dobrilă M.C., *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Editura Universul Juridic, 2012
- Macovei D., Striblea M., *Drept civil. Contracte. Succesiuni*, Editura Junimea, Iași, 2000
- Malaurie P., Aynès L., *Les successions. Les libéralités*, ed. a-IV-a, îngriită de P.Malaurie, Ed. Defrénois, 2010
- Negrilă D., *Dreptul de opțiune succesorală*, Editura Universul Juridic, 2014
- Negrilă D., *Moștenirea în noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2013

- Nica C., *Donația și moștenirea. Transmisiunea moștenirii. Dezbaterile succesiunii*, doctrină și practică, Editura Hamangiu, București, 2011
- Nicolae M., *Tratat de publicitate imobiliară, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. II*, Editura Universul Juridic, București, 2011
- Pătrașcu B., *Continuitate și discontinuitate în reglementarea opțiunii succesoriale*, în vol. I *Noul Cod. Comentarii* (coord. M. Uliescu), Editura Universul Juridic, București, 2010
- Popa I., *Drept civil. Moșteniri și liberalități*, Editura Universul Juridic, București, 2013
- Spineanu-Matei O., Badin T., Moglan R., Ivanovici L., Eftimie M., Sorescu L., Crăciunescu C. M., Matei I., Barna-Prisacaru M. I., Ungureanu D., Meiu E., Zidaru L., *Cartea de cereri și acțiuni. Modele. Comentarii. Explicații* - ediția a 4-a, Editura C.H.Beck., București, 2014
- Soreață M.M., *Noutăți legislative în material succesiunilor introduce prin noul Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2013
- Stănciulescu L., *Curs de drept civil. Succesiuni*, Editura Hamangiu, București, 2012
- Stănciulescu L., *Curs de drept civil. Succesiuni. Teste grilă*, Editura Hamangiu, ed. a 2-a revăzută și adăugită, București, 2015
- Stănciulescu L., *Drept civil. Contracte și succesiuni*, ed. a 4-a, Editura Hamangiu, București, 2008
- Stoica V., Dragu L., *Moștenirea legală*, Editura Universul Juridic, București, 2012
- Stoica V., *Drept civil. Drepturi reale principale*, Editura C.H.Beck, București, 2013
- Stoica V., *Drept civil. Drepturile reale principale*, Editura Humanitas, București, 2004
- Stoica V., *Dreptul la moștenire*, Editura Universul Juridic, București, 2007
- Terzea V., *Noul Cod civil adnotat cu doctrină și jurisprudență*, Editura Universul Juridic, București, 2011
- Uliescu M., *Noul Cod. Comentarii*, vol. I, Editura Universul Juridic, București, 2010
- Vădeanu F., *Transmisiunea moștenirii*, Editura Wolters Kluwer, București, 2010
- Veress E., *Drept civil. Moștenirea. Liberalitățile conform Noului Cod civil*, Editura C.H.Beck, București, 2012